

UNIVERZITA PARDUBICE

Filozofická fakulta

Ústav historických věd

Bakalářská práce

Vznik a statut první české školy v německém městě Frýdku.
Vzdělávání a kulturní činnosti školních dětí na Obecné škole ÚMŠ
(Ústřední matice české) v letech 1894-1929.

Autor: Veronika Adámková
Obor: Historie – Slavistická studia zemí EU
Forma studia: prezenční
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Milena Lenderová, Csc.
Datum odevzdání práce: 30. 6. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma „Vznik a statut první české školy v německém městě Frýdku. Vzdělávání a kulturní činnosti dětí na Obecné škole ÚMŠ v letech 1889-1929“ jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury v ní uvedených.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné databázi PORTAL provozované Univerzitou Pardubice na jejich internetových stránkách. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

.....
podpis

Poděkování

Mé poděkování patří především paní prof. PhDr. Mileně Lenderové Csc. za vedení bakalářské práce, za podnětné rady a ochotnou spolupráci, dále Mgr. Jaroslavu Poláškovvi, historikovi Beskydského Muzea ve Frýdku- Místku, za pomoc při hledání pramenů.

Děkuji také Tereze Brišové za úpravu a připomínky k textu.

Resumé

Závěrečná práce se zabývá vznikem první české školy v německém městě Frýdku v období let 1889-1929. Vznik, vývoj a dvacet let činnosti Obecné školy Ústřední Matice školské je dokumentován v souvislosti se společenským, kulturním a politickým děním ve frýdecko-místeckém regionu. Hlavní důraz je kladen na hospodaření a financování školy, učitelský sbor, sociální skladbu žactva, jejich vzdělávání a školní docházku. Práce také mapuje spolupráci českých národních buditelů s ÚMŠ, zakládání odborů Matice osvěty lidové a spolupráci školních pracovníků mateřní školy ve Frýdku s Ústřední Maticí školskou v Praze.

Summary

The thesis deals about rise of the first Czech school at German town Frýdek in the years 1889-1929. Progress and rise in twenty-year-activity Basic School ÚMŠ is written in connection with social, cultural and political activities. Thesis is interested in economics sphere of school, teachers, pupils and their education. The thesis studies some cooperation school workers and ÚMŠ in Prague.

Klíčová slova

škola, školní rada, matice, mateřní, národní, žák, učitel, docházka, zakladatel, ustanovující, český jazyk, němčina, germanizační odbor, město, podpora.

Obsah

Úvod	6
1 Všeobecné pojednání o městě Frýdku-Místku se zaměřením na část Frýdek, jeho správní uspořádání, vývoj, historie.	7
o 1.1 Obecné informace o městě Frýdku- Místku	7
o 1.2 Přehled správního vývoje města Frýdku	8
o 1.3 Historický vývoj města Frýdku	10
o 1.4 Sociálně-ekonomické aspekty frýdecké oblasti	11
o 1.5 Demografické vlastnosti frýdecké oblasti	13
2 Národnostní poměry ve Frýdku, utváření spolků, táborových hnutí. Zápas českého etnika s německým etnikem o výsadní postavení ve Frýdku	15
3 Vývoj českého školství na Frýdecku, tendence prosazování českého jazyka ve výuce od triviálních škol do 20. let 20. století	22
4 Založení české soukromé školy ÚMŠ , zakladatelé a podpora české školy	25
5 Vývoj školy matiční v letech 1889-1919	35
o 5.1 Hospodaření a financování školy	35
o 5.2 Učitelský sbor	37
5.2 a řídicí učitelé	37
5.2 b učitelé literárních předmětů a složení sboru	40
o 5.3 Počet tříd, skladba žactva a vykázaná školní docházka	42
o 5.4 Stravování školních dětí	46
o 5.5 Oblékání školních dětí	47
o 5.6 Osnovy školy	48
o 5.7 Aktivity školních dětí a aktivity vyvíjené školou	53
Závěr	56
Seznam pramenů a literatury	57
Přílohy	

Úvod

Bakalářská práce je studiem problematiky vzniku českého školství v německém prostředí města Frýdku ležící v podhůří Beskyd. V historii města mě zaujalo období přelomu 19. a 20. století, období charakteristické svými změnami ve společnosti, kladením důrazu na národní tradice a dobou nacionálních bojů. Zaujala mě etnická skladba obyvatelstva města Frýdku, se kterou souvisí jazyková otázka města, existence několika národnostních etnik Čechů, Poláků a Němců, žijících v jednom městě vedle sebe. S těmito otázkami úzce souvisí problematika školství v tehdejší Frýdku. Studiem v Okresním archivu Frýdek- Místek jsem narazila na fond Obecné školy Ústřední Matice školské. Fond školy mne zaujal natolik, že se stal předmětem mého bádání v rámci bakalářské práce. Mým cílem bylo podat ucelené informace o událostech vzniku, vývoje a činnosti první české obecné školy ve Frýdku. Šlo mi zejména o zkoumání vlivu zřízení školy na sociálně-kulturní život ve městě, charakteristiky žáků a učitelů školy, způsobu financování vzdělávání a aktivit školy.

Při získávání poznatků v dané problematice jsem čerpala mimo literaturu a prameny, které v práci uvádím, především z fondu Obecné školy ÚMŠ. Nápomocen mi byl také fond Okresní školní rady Frýdku- Místku. Další informace jsem získala z jednotlivých souborných prací, sborníků, ročenek Slezské Matice Těšínské a Opavského týdeníku.

1. Všeobecné pojednání o městě Frýdku-Místku se zaměřením na část Frýdek, jeho správní uspořádání, vývoj a historie

1.1 Obecné informace o městě Frýdku-Místku

Zabývám se problematikou vzniku českého školství ve městě Frýdku, avšak abych dosáhla celkového uchopení této problematiky, zařazuji do této kapitoly také obecné poznatky nejenom o městě Frýdku, ale zejména o městě Frýdku-Místku, o městě, jehož obě části se vyvíjely rozdílně, avšak v historickém sledu a vývoji měly k sobě blízko, což vyvrcholilo v roce 1943, kdy byla obě města spojena v jedno.

Město Frýdek-Místek vzniklo v roce 1943 ze dvou měst, z Frýdku a Místku. Dnes statutární město Frýdek-Místek leží na středním toku řeky Ostravice v místě, kde se do ní vlévá řeka Morávka. V současnosti zde žije téměř 60 000 obyvatel. K městu patří části Chlebovice, Zelinkovice, Lysůvky, Lískovec a Skalice. Celková rozloha města je cca 5161 ha.

Frýdek-Místek tvořila původně dvě města – moravský Místek ze 13. století a slezský Frýdek, prvně písemně zmíněný ve 14. století. Ke spojení obou měst došlo v r. 1943 a od r. 1955 se používá dnešní název Frýdek-Místek. Statutárním městem se Frýdek-Místek stal 1. července 2006.

Obě historická jádra byla opravena, a tak dnes na Zámeckém náměstí ve Frýdku můžete obdivovat krásné fasády původně renesančních domů a na místeckém náměstí Svobody zase měšťanské domy s podloubím.

Vyhledávaný je frýdecký zámek, původně gotický hrad s jádrem z 1. poloviny 14. století, později upravovaný. Nyní má v zámku sídlo Muzeum Beskyd, které nabízí k prohlídce dvě expozice – zámeckou a rozsáhlou expozici beskydského a pobeskydského regionu, dokumentující historii a kulturu beskydské oblasti. Za kulturou se dnes chodí nejen do muzea, Národního domu, ale třeba i do multifunkčního zařízení Vlast. Z historického hlediska stojí za zmínku také některé kostely, např. kostel sv. Jošta, kostel sv. Jana a Pavla, kostel Všech svatých, farní kostel sv. Jana Křtitele.¹

Městská symbolika byla po roce 1990 nově ztvárněna podle návrhu Viléma Kocycha. Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 12. února 1992 je znakem města Frýdku-Místku čtvrcený štít, v 1. a 4. modrém poli pravá polovina zlaté orlice s červenou zbrojí přilehlá ke stříbrnému písmenu F, ve 2. a 3. poli zkřížené ostrve o šesti sucích provázené třemi červenými růžemi.²

¹ <http://www.frydek-mistek.cz/cz/o.meste/historie>

² Tamtéž

1.2 Přehled správního vývoje okresu Frýdek- Místek

Územní rozsah okresu frýdecko-místeckého se v dřívějších dobách nekryl s územím dnešního politického okresu. Již samotný název územního celku – Frýdek-Místek – bezpečně naznačuje, že vznik okresu má svůj počátek v samostatném okrese Frýdek a samostatném okrese Místek. Ve smyslu oktrojované ústavy z r. 1849³ byly po převzetí a sloučení některých panství do státní správy vytvořené nové územní celky, jež byly spravovány okresními úřady, a jimi spravované území bylo přejmenováno na okres. Stalo se tak zákonem ministerstva vnitra z 9. srpna 1849, ř. z. č. 355, podle něhož bylo na Moravě zřízeno 25 a ve Slezsku 7 okresních úřadů.⁴ Při tvorbě okresu se vycházelo z pramenů ze zřizování politických okresů v roce 1850⁵, které vycházely z bývalých panství a statků. Podkladem pro územní rozsah obce byly obecní katastry, k jejichž úpravě došlo již za vlády císaře Josefa II. na základě patentu z 20.4. 1785. Ke sloučení obou měst docházelo v několika etapách. Poprvé se sloučení uskutečnilo v roce 1942.

Pro mou práci je však podstatný vývoj okresu frýdeckého. Podkladem pro územní úvar, jak již bylo dříve řečeno, okresu frýdeckého se stala bývalá panství, jejichž územní celky byly dochovány. Přihlíželo se také k hustotě osídlení, ke spádové oblasti a komunikačním možnostem k místu sídla okresu. Vzhledem k těmto skutečnostem byly v oblasti bývalého východního Slezska (Těšínska) zřízeny 3 politické okresy, a to okres frýdecký, jenž byl v západní části těšínské oblasti, těšínský, který byl ve středu oblasti, a okres bílský, východní. Hranice všech tří politických okresů v podélném směru od Bohumína až po hranice slezsko-uherské na západě tvořila hlavní hraniční čáru řeka Ostravice a v severní části řeka Odra, na východě to byla zhruba údolí řeky Lučiny, která tvořila hranici s okresem těšínským. Politický okres frýdecký se dělil na dva soudní okresy – frýdecký a bohumínský. Frýdecký soudní okres byl vytvořen z panství (status minor) frýdeckého a ze statků Řepiště, Vratimov, Kunčice Velké a Šenov.

Skutečnost, že frýdecký soudní okres vznikl z bývalých panství a statků, mne nutí k uvedení do historie tohoto územního celku.

Panství frýdecké, nazvané také jako status minor, bylo základní správní, hospodářskou jednotkou soudního okresu frýdeckého. První přehled o poddanských obcích tohoto panství

³ Zde nalezneme Zákon o zřízení obecní samosprávy a byl vydán 17. března 1849 jako Stadionovo obecní zřízení. Po různých novelizačních vyhláškách vešel v platnost až v druhé polovině roku 1850.

⁴ Urbanec, F., K mapě frýdeckého-místeckého okresu, čas. Těšínsko, č.9, roč. 1954.

⁵ Zřizování okresů v r. 1850 vycházelo ze zásady, aby soudnictví bylo odděleno od správy politické a aby správa soudní byla na správě politické zcela nezávislá.

podává urbář z r. 1580, pořízení na přání majitele panství Jiřího z Lohova. Podle tohoto urbáře pozůstávalo panství z těchto poddanských vsí: město Frýdek, ves Leskovec, Sedliště, Dluhá, ves Bruzovice, Pazderna, Dobrá Zemice (dnešní Dobrá), Vojkovice, Potměnošovice (Nošovice), Dolní Lhoty, Horní Lhoty, Raškovice, Skalice, Janovice, Lubno, Pržno, Baška, Staré Město. V roce 1580 čítalo panství celkem 17 obcí.

Vznik tohoto panství, které patřilo původně k majetku knížat těšínských, spadá do 2. poloviny 16. stol., kdy rozhodnutím císaře Maxmiliána II. ze dne 20. 1. 1572, bylo toto panství jako samostatná správní jednotka potvrzeno. Skutečný vznik se však datuje k roku 1563, kdy syn knížete Václava II. Bedřich Kazimír vymohl na svém otci přidělení panství frýdeckého. Po Kazimírově smrti v roce 1571, kdy bylo panství zadluženo, jmenoval císař Maxmilián II. komisi, která měla zadlužení panství vyřešit. Komise rozhodla frýdecké panství odprodat z majetku knížat těšínských, což císař komisi tento návrh schválil. Tak vzniklo panství frýdecké, zvané také jako status minor, což odpovídá pojmu menší panství.

Frýdecké panství, jehož vrchnost sídlila ve frýdeckém zámku, přešlo se všemi obcemi do správy soudního (i politického) okresu frýdeckého a bylo základním územním útvarům tohoto okresu.

Kdy došlo k zániku zámecké správy, není v současné době zjistitelné, neboť archiv zámecké správy byl počátkem tohoto století svévolně zničen.⁶ Archivní materiál města Frýdku tuto skutečnost nezaznamenává.

O územním rozsahu frýdeckého okresu hovoří také tzv. Raffayův lexikon. Je nutno poznamenat, že Raffayův lexikon dělí správu města Frýdku na Frýdek-město a Frýdek-zámek. Toto dělení lze sledovat ještě v roce 1871, kde ve sbírce zákonů a nařízení pro korunní země Horní a Dolní Slezsko ve vyhlášce zemského presidenta z 15. 2. 1871, č. 1095 v části VII. je uvedeno statutární město Frýdek s dělením na část městskou s předměstími a se samostatnou soudní pravomocí, a na část zámeckou, rovněž se samostatnou jurisdikcí. Městská část čítala tehdy 4073 obyvatel, zámecká 1097, takže celkový počet obyvatelstva v roce 1871 byl 5170.⁷

Okres frýdecký spadal od doby svého zřízení pod působnost slezského místodržitelství se sídlem v Opavě. Spadal přímo, jelikož mezivládní články ve Slezsku nebyly. Tento nadřízený orgán trval pouze do r. 1853, kdy byl nahrazen zemskou vládou v čele se zemským prezidentem. Funkčnost zemské vlády započala až dnem 29. 5. 1854. Na základě nařízení

⁶ Materiál byl odvezen na staroměstskou pilu ke spálení a pergamenové listiny do lipinské pilníkárny viz. Hosák, L., Historický místopis země Moravskoslezské, Těšínský kraj, 1960, str. 34

⁷ Drobiš, D., Přehled správního vývoje okresu Frýdek- Místek, 1976, str. 17

ministerstva vnitra z r. 1860 byla zemská vláda slezská s účinností od 15. 11. 1860 zrušena a Slezsko bylo spojeno s Moravou. V Opavě však stále zůstal v působnosti úřad zemského hejtmana, jako zástupce moravského zemského místodržitelství. Z rozhodnutí císaře byla ve Slezsku od 23. 3. 1861 opět zřízena samostatná zemská vláda se zemským prezidentem v čele. Trvala až na nějaké drobné administrativní úpravy do vydání zákona o nové organizaci politické správy z 14. 7. 1927, jímž bylo Slezsko spojeno s Moravou v zemi Moravkoslezskou s účinností od 30. 11. 1928.⁸

Územní úprava okresu frýdeckého z roku 1850 trvala pouze v období let 1850-1855. Na základě kabinetních listů byla v roce 1855 sloučena politická a soudní moc, čímž dosavadní okresní úřady (hejtmanství) byly přeměněny na smíšené okresní úřady. Působnost těchto smíšených okresních úřadů trvala v letech 1855-1968, kdy byla soudní moc opětovně oddělena od správy politické.

Sloučení obou měst Frýdku a Místku trvalo do roku 1949. Sloučení měst se však datuje už od roku 1943. V roce 1955 již definitivně tento územní celek dostal název Frýdek- Místek.

1.3 Historický vývoj města Frýdku

Počátky města Frýdku a frýdeckého hradu nejsou přesně známy. Nejstarší dějiny města Frýdku se pokoušelo interpretovat několik generací regionálních historiků a badatelů. Poprvé se touto problematikou zabýval Matyáš Kasperlík v polovině 19. století.

Před založením města Frýdku můžeme předpokládat existenci starší osady, označované jako Jamnice. Jamnice vznikla patrně ještě před velkou lánovou kolonizací a patřila do okruhu zvláštních služebnostních osad těšínského knížete, obývaných horníky – jamníky, hledající železnou rudu.

Jako jeden z rozhodujících důvodů k založení Frýdku můžeme připustit připojení těšínského knížectví k českému království na základě lenního vztahu, který byl uzavřen mezi panovníkem Janem Lucemburským a těšínským knížetem Kazimírem I. K lokaci města Frýdku došlo v rozmezí let 1327-1333. S největší pravděpodobností těšínský kníže Kazimír nechal postavit hrad na ostrohu nad řekou Ostravicí, který měl chránit hranice těšínského knížectví, ale také obchodní cestu vedoucí od Moravské brány do Polska. Začátkem 15. stol. se Frýdek stal centrem panství. Frýdek a Místek, původně dvě samostatná města hledící na

⁸ Tamtéž

sebe po věky přes tok řeky Ostravice, prožila větší část své historie odděleně, teprve po půl století byla spojena v jedinou městskou obec. Frýdek vznikl někdy po roce 1333, kdy byl založen těšínským knížetem v místě, kterým procházela kupecká osada stezka spojující Moravu s Polskem.⁹

Frýdecké panství jako status minor se vytvářelo postupně. Prvním zástavním držitelem byl Arnošt z Tvorkova, získal tak v roce 1434 město Frýdek a vsi Bruzovice, Staré Město, Baška, Lhota a Místek. Od roku 1402 až do roku 1584 byla obě města prakticky součástí jednoho panství. V tomto období vzrůstal význam především Frýdku. Roku 1581 koupil spojené panství frýdecko-místecké olomoucký biskup Stanislav Pavlovský, který navrátil Místecko r. 1584 zpět hukvadlskému panství, kde takto zůstalo do roku 1850, kdy správa z Hukvald přešla na podkrajský úřad v Místku, přezvaný později na okresní hejtmanství. Frýdecko, o které se děly neustálé spory, zda je součástí Moravy anebo Slezska, prodal biskup Stanislav r. 1584 Bruntálským z Vrba za 28 000 slezských tolarů. Spor byl vyřešen r. 1594, kdy bylo Frýdecko zpět vsazeno do Slezska. Panství bylo zakoupeno r. 1636 od hraběte Jiřího z Oppersdorfu, který dal téhož roku založit urbář a započal stavbu frýdeckého zámku. Po Oppersdorfech se stali majitelé Pražcové a to od roku 1709 a r. 1797 se pány a majiteli stali Habsburkové, kteří měli ve vlastnictví také své komorní statky Nové Panské Dvory, Bruzovice, Sedliště a dvůr Frýdek až do roku 1918.

Střediskem samostatného panství byl Frýdek téměř od svého založení až do likvidace patrimoniální správy po roce 1848.

1.4 Sociálně-ekonomické aspekty frýdecké oblasti:

Celá oblast nynějšího okresu frýdecko-místeckého byla z hlediska hospodářské prosperity značně různorodá. Severní část od Místku s úrodnějšími půdami přinášela více užitku. Střední kopcovitá část s většími lány byl při tehdejší nevyvinuté zemědělské technice málo produktivní. Tato oblast je příznačná pro Frýdecko. Jižní horská část nebyla ve starší době nijak zvlášť hospodářsky využita. Zmíněná část nebyla zcela kolonizována. Změna nastala až s koncem 15. století s nástupem tzv. pasekářství a úzce související s valašskou kolonizací. Kolonizační vlny vyvrcholily v 2. polovině 16. a 1. polovině 17. století. Paseky osazovala zejména chudina.

⁹ Polášek, J., Historie Frýdeckého hradu, Frýdek-Místek, str. 32

Složité hospodářský a politický vývoj s sebou přinášel četné změny v majetkové držbě. Zástavy a časté střídání držitelů nepřispívaly k hospodářskému rozvoji oblasti. Skutečný rozvoj nastal až v 16. století. Rozvíjelo se v této oblasti rybníkářství, cechovní řemeslná výroba potravinářská – pekaři, řezníci, mlynáři. V cechu oděvním to byli především ševci, soukeníci, tkalci. V 16. století byly také položeny základy soukenické výroby, která měla výborné podmínky pro její rozvoj. Surovinové zdroje byly bohaté a byla zde také možnost nákupu vlny za přijatelné ceny. Tato výroba dosáhla značného rozmachu.

Ve státním okresním archivu ve Frýdku Místku jsou evidovány písemné prameny 21 cechů ve městě Frýdku. Počet zahrnuje tyto cechy: soukenický, tkalcovský, obuvnický, provaznický, zámečnický, řeznický, stolařský aj... Zmíněné cechovní skupiny tvořily podstatnou část frýdeckého obyvatelstva ještě na konci 19. století a na počátku 20. století. O situaci v řemeslné výrobě podává zprávu urbář panství frýdecko-místeckého z roku 1580, který je uložen ve státním okresním archivu Frýdek-Místek.

Vedle cechovního řemesla se rozvíjelo i rybníkářství a pivovarnictví. V té době měl Frýdek 163 domů. Počet obyvatel se odhaduje na 1100.

Vývoj měst byl v 1. polovině 17. stol. přerušen třicetiletou válkou a dalšími problémy. V letech 1607, 1624 a 1645 byl Frýdek postižen morem. Tím došlo k výraznému poklesu populační křivky. V roce 1626 byl Frýdek obsazen švédskými vojsky generála Mansfelda. Frýdek byl vojsky značně poničen. Jak vojáky samotnými, tak rozsáhlými požáry. Po válce byla značně oslabena hospodářská základna Frýdku. K pozvolnému vzestupu dochází až ke konci 17. stol.

Hlavní pilíře hospodářské základny frýdecké oblasti tvořilo v 18. století soukenictví a později také plátenictví. Textilní výroba byla zaměřena také na vývoz. S koncem 18. století dosáhlo soukenictví takového stupně rozvoje, že cechovní organizace brzdila jeho vývoj.

Uvolnění přinesly patenty z r. 1755 a 1765.¹⁰ V té době vznikla první centralizovaná plátenická manufaktura. Tak byl položen základ manufakturní výroby, která vede v 19. století ke vzniku textilních továren.

Tovární průmysl vznikla v okrese frýdecko-místeckém až v druhé polovině 19. století. Pro zmíněný okres byl kromě textilnictví příznačný rozvoj železářství a později také můžeme k ekonomické základně okresu zařadit průmysl dřevařský.

V tomto období, respektive ve čtyřicátých letech 19. století cechy pozvolna zanikají. Nejstarší textilní podnik vznikl ve Frýdku v roce 1832 v rámci firmy Josef Munk a synové.

¹⁰ Soukeníkům bylo povoleno pracovat na na libovolném počtu stavů a zaměstnávat tovaryše podle potřeby.

V šedesátých letech 19. století vznikly další textilní firmy. Nejznámější byla firma Landsberger.¹¹

V rámci posílení ekonomického růstu kraje byla výstavba pece na zpracování železa ve Frýdlantu roku 1834 a Rudolfova huť ve Vítkovicích z roku 1848. Tato výstavba měla dopad pozitivní dopad na stavbu železnice. Od roku 1860 měl frýdecko-místecký okres poměrně slušné železniční spojení v rámci monarchie.

Za zmínku zajisté stojí také v té době se rychle se rozvíjející dřevařský průmysl. V podhůří Beskyd vznikala řada pil na vodní a později na parní pohon, které zpracovávaly dřevo beskydských lesů.

Změny, které souvisely s hospodářským vzrůstem a technickým pokrokem se začaly prosazovat také v každodenním životě. Dokladem je také to, že v listopadu 1880 byl Frýdek poprvé osvětlen elektrickým proudem.

Výše zmíněná průmyslová odvětví, která se plně rozvíjela, v 19. století ovládala suverénně ekonomickou a hospodářskou situaci frýdecké oblasti zhruba do 30. let 20. stol. Byl jimi ovlivněn kulturní a společenský život obyvatelstva frýdecko-místecké oblasti.

1.5 Demografické vlastnosti frýdecké oblasti

Problematikou osídlování oblasti jsme se zabývali již výše. Horské členění nepřeje nijak zvlášť úrodnosti půdy a rozvoje zemědělství, proto tedy osídlení této oblasti nebylo význačné. Pokud se zaměříme více na frýdeckou oblast a samotné město Frýdek, můžeme říci, že na počátku měl Frýdek původně 84 domů i s radnicí a farou. Z kronikářských záznamů můžeme usoudit, že ve Frýdku 13. století mohlo žít okolo 500 lidí. První domy byly ovšem malé, přízemní a dřevěné. Pomalu přibývalo lidí i domků, a když nebylo místa ve vnitřním městě, chráněné hradbami, jednotlivci se začali usazovat i za městskými hradbami. Již v polovině 15. století mělo město mnoho důležitých práv a výsad a proto se rychle rozvíjelo a bohatlo. Dle urbáře panství frýdecko-místeckého měl Frýdek v roce 1580 163 domů osedlých, z toho 84 šenkovních, v roce 1636 měl již 195 domů, z toho 84 šenkovních, 28 chalup ve městě a 83 na předměstí. V roce 1736 to bylo již 220 domů, 75 šenkovních a 145 chalupnických. Od tohoto roku do konce 18. století vzrostl Frýdek dvojnásobně. Rok 1804 měl již měl Frýdek 458 domů a 2267 obyvatel. Po vybudování Ostravsko-frýdlanstské dráhy v roce 1871 se příliv

¹¹ Majitelem firmy byl Filip Landsberger, který pro svou firmu obdržel živnostenské povolení na úpravu tkanin v roce 1864.

obyvatelstva do frýdecké oblasti ještě podstatně zvýšil. Spojeno především se stavbou Frýdlantské pece.

Největší vzrůst obyvatel Frýdku a souvisle také v Místku nastal v prvním desetiletí 20. století (24,53%) rozvojem průmyslu, zejména textilního a s výstavbou sídlišť. Zejména pak ulic Střelníční, Jiráskovy a Černé cesty ve Frýdku, později také připojením Panských Nových Dvorů k Frýdku.

Úbytek obyvatel nastal po první světové válce (0,47%), kdy v důsledku zhoršených životních poměrů více lidí umíralo, než se rodilo a kdy z města odešli cizinci – příslušníci národnosti polské, italské a maďarské, kteří zde pracovali. Z podobných důvodů nastal úbytek i v letech 1930-1940 (0,54%) a pak značný úbytek odsunem Němců v roce 1947 (6,28%).

Pokud budeme sledovat tabulky¹² populačního vývoje města Frýdku v letech 1857-1961 má populační křivka obyvatelstva vzrůstající charakter. Ve sledovaném období v letech 1889-1929 je největší populační skok z roku 1890, kdy bylo při sčítání lidu ze dne 31. 12. 1900 zapsáno na 556 domů přítomného obyvatelstva na počet 7374, na rok 1910, kdy opět sčítání lidu ze dne 31. 12. 1910 bylo zjištěno, že na 681 domů se přihlásilo přítomných 9037 lidí. Poté se počty do roku 1921 ustálily a byly velice podobné.

Co se týče národnostní skladby, budu se opět držet tabulek, nyní ovšem tabulek národnostního vývoje města Frýdku v letech 1881-1930, které byly vytvořeny na podkladech úředních dat sčítání lidu.¹³

V období od roku 1880-1910 je národnostní skladba rozdělena na příslušníky čechoslovanské, německé, polské a jisté procento jiných. Od sčítání lidu z roku 1921 se mezi jmenovanými objevuje také národnost židovská.

Při sledování dané tabulky¹⁴ nacházíme velice zajímavá data. V roce 1880 tvořilo frýdecké obyvatelstvo asi 80% čechoslovanů a německé obyvatelstvo pouze okolo 18%. O deset let později již sledujeme pokles české, moravské, slovenské a slezské příslušnosti na necelých 60% a vzrůst německého podílu obyvatelstva na zhruba 36% z celé frýdecké populace. Také příslušníci polské národnosti dosáhli ve Frýdku v roce 1900 čísla 6,11%.

V roce 1910 již německé obyvatelstvo převyšovalo české, moravské, slovenské a slezské s procentuálním číslem 52,65%. České, moravské, slovenské a slezské obyvatelstvo dosáhlo čísla 41, 45%.

¹² Tabulka budou uvedeny v příloze.

¹³ Tabulka národnostního vývoje se musíme řídit zásadním rozdělením na období v letech 1880- 1910, kdy zkoumáme procentuální rozdělení obyvatelstva rakouské státní příslušnosti podle tzv. „obcovací“ řeči podle sčítání lidu dne 31.prosince roku a v období od 15.2. 1921- 1.12. 1930, kdy hovoříme o procentuálním rozdělení obyvatelstva čechoslovenské státní příslušnosti podle národností podle sčítání lidu z příslušného dne.

¹⁴ Tabulka bude opět uvedena v příloze.

Naopak po první světové válce, zejména ze dne 15. 2. 1921 se k československé státní příslušnosti přihlásilo asi necelých 76% a k německé příslušnosti 20,9%. Židovského obyvatelstva bylo například dle sčítání lidu ve Frýdku přes 2%.

Při pohledu na výše zmíněná čísla můžeme říci, že byl Frýdek poměrně národnostně velice zajímavý a pestrý. Dnešní město Frýdek zcela tomuto národnostnímu uspořádání neodpovídá. Je tu jistý podíl polské menšiny, avšak procentuálně je tento podíl poměrně zanedbatelný.

2. Národnostní poměry ve Frýdku, utváření spolků, zápas českého a německého etnika o výsadní postavení ve Frýdku

V úvodu této kapitoly by bylo vhodné pozastavit se nad všeobecně známou národnostní mapu severovýchodní Moravy a přilehlého Slezska platící do konce 2. světové války. Tvořila víceméně jazykově český lašský kraj. Na severu a západě regionu sídlili Němci, na východě pak Poláci, na jihu nacházíme pohoří Beskyd, které odděluje Moravu a Slezsko od Slovenska.

V minulých stoletích byl kraj poněkud stranou zájmu, nijak zvláště se nerozvíjel. V průběhu 19. století začíná nabírat na významu v oblasti hospodářské, strategické a také politické. Území, které se nachází mezi povodí Odry a pohořím Beskyd se stalo jedním z důležitých hospodářských aglomerací Rakouska-Uherska. Pokud si představíme také politickou mapu konce 19. století, tak právě toto území se stává střetem tří velmocenských celků té doby – Rakouska-Uherska, Německa a Ruska. Touto skutečností byl ovlivněn život místního obyvatelstva. V pozitivním smyslu se zvedla ekonomická situace regionu, avšak české národní požadavky šly společně s uvědoměním, jak bude vysvětleno dále, stranou.

Proces konstituování českého národa probíhal v podmínkách vývoje rakouské monarchie, která sdružovala řadu národů, příbuzných i vzdálených. Proto také na rozdíl od jiných národů, které se vyvinuly v národní státy, se habsburská monarchie se vyvíjela ve stát mnohonárodnostní. Proto je třeba s touto skutečností počítat i v rámci hodnocení problematiky utváření národního povědomí v moravskoslezském regionu.

Aby bylo možné lépe uchopit problematiku politických poměrů v regionu, opět se pozastavím u historie frýdecko-místecké oblasti.

Frýdek byl založen těšínskými slovanskými knížaty na právu německém. Osadníci byli zřejmě slovanští, hlavně ze sousední Jamnice¹⁵ i z okolí. Nesmíme však zapomínat na

¹⁵ Dnes je toto území tzv. Jamnice součástí obce Staré Město, které přiléhá k městu Frýdku

německé kolonisty, kteří však zde byli zastoupeni v malém počtu, takže brzy splynuli s velkou slovanskou většinou. V Urbáři panství frýdecko-míšeckého z roku 1580 jsou jména měšťanů a řemeslníků vesměs česká. V seznamu jmen frýdeckých občanů z let 1648-1736 se vyskytují německá příjmení rovněž zřídka.

V minulé kapitole jsem se zabývala tabulkami národnostního složení, proto mohu říci, že v 18. stol. Němců ve Frýdku přibývalo. Tento trend nastal zejména mezi měšťany, kde jejich počet v roce 1736 vzrostl již na 26,6%.

Když Habsburkové získali v roce 1798 frýdecké panství, ze situace v habsburské monarchii si můžeme vyvodit, že byla do Frýdku posílána německá byrokracie. Němečtí úředníci a zaměstnanci začali uplatňovat prostřednictvím byrokracie tuhou germanizaci v duchu zásady feudálního národnostního absolutistického státu. Od této doby germanizační tlaky opravdu sílily a během jednoho století počet německého obyvatelstva vzrostl asi o 50%.

Než se budu věnovat dále snahám germánského etnika o ovládnutí frýdeckého „prostoru“, ráda bych se pozastavila nad náhledy frýdeckých pamětníků, kteří tuto problematiku vnímají odlišně autorů národně-buditelských brožur, kteří germanizační snahy viděli jednostranně.

S germanizací Frýdku dochází k explozi především textilního průmyslu, což také souvisí s rozvojem firmy Lansberger, která se objevuje ve Frýdku v šedesátých letech 19. století. Bylo potřeba více pracovních sil a tak se do Frýdku přicházejí noví obyvatelé – nejen z okolí, ale také z Haliče, Uher a Čech. Především byl značný příliv polských dělníků. Ráda bych také zdůraznila, že polské tlaky na české obyvatelstvo ve Frýdku a jemu přilehlé vesnice by se od dvacátých let 20. století daly srovnat s germanizační tendencí.

Všichni pamětníci se shodují na jednom názoru, že Němci prakticky do konce 2. sv. v. byly pány Frýdku. Kdo byl Němec, ten měl do „světa“ otevřené dveře. Tyto názory převládaly také ve školství. Této problematice se však budu podrobněji zabývat dále.

Jak již bylo řečeno, stinnou stránku hospodářského rozmachu bylo podstatné zesílení germanizačních tendencí, které se postupně prosazovaly od tereziánských reforem. Německé majetnější vrstvy, které vzhledem k nedemokratickému volebnímu systému založeném na tzv. volebním censu měly v obecní samosprávě rozhodující slovo až do roku 1918, ve snaze o společenské prosazení tohoto vlivu silně podléhaly. Němčina se prosazovala v obecním úřadování, hospodářství, kulturním a společenském životě a samozřejmě ve školství.

V roce 1848 byla čeština odstraněna z úřadování a stala se soukromou řečí lidu. K jazykové otázce německé etnikum přistupovalo čistě pragmaticky. Revoluční snahy byly potlačeny, proto vzniká větší prostor pro upevnění germanizace také v jazykové sféře.

Německé etnikum vycházelo ze zásady feudálního absolutistického státu, že k sjednocení monarchie přispívá i zavedení jednotného jazyka. Čeština však nebyla zakázána, udržovaná byla pouze v kostele, v nižším školství a ve stycích českého obyvatelstva.

V 19. století lze říci, že němčina opanovala v jednání městské rady a soudu a v jednání s úřadem hukvaldským, krajským a jinými nadřízenými úřady.

První volený starosta v r. 1850 Dominik Kněžek¹⁶ byl sice rodem Čech, ale obecní zastupitelstvo, mělo ráz utrakvistický. V pozdějších obdobích převládala v jednání na obci němčina stále více a více, do zastupitelstva byli voleni většinou Němci.

Přihlížíme-li k městu Frýdku-Místku v nynějším rozsahu i s Panskými Novými Dvory, pozorujeme do roku 1910 stálý a silný vzrůst Němců, nejsilněji v roce 1910, kdy proti roku 1900 dokonce Čechů absolutně ubylo.

První zvrát však přichází s volbami do říšské rady ze dne 23. 5. 1911, když bylo v českém katastru zapsáno 683 voličů, v německém 635.¹⁷ V prosinci roku 1911 zvítězili Němci v obecních volbách opravdu velmi těsně. Dochází ke sblížování obou stran a uzavírají se první kompromisy. Jako příklad uvádím zisk šesti míst v obecním zastupitelstvu a jednoho místa radního, což do té doby nebylo možné.

Zásadní změnu však s sebou přináší 1. sv. v. Po jejím skončení ve Frýdku ubylo Němců tolik, že měli problém s uhájením dvojjazyčnosti v úřadování.

Do kulturní sféry pronikají Němci především přes školství. Sídlem německých kulturních akcí se stal frýdecký zámek, jehož majiteli byla během 19. století a do 20. let 20. století německá šlechta. Jako zajímavost bych uvedla skutečnost, že od 40. let vznikají na Frýdecku již vysloveně občanské spolky. Zpočátku byly národně indiferentní, scházeli se v nich jak Češi, tak Němci. Dle úřední zvyklosti měli zpravidla německý název. Tyto spolky se staly později výhradně spolky německými. V té době již od českých občanů dostávaly název „škobrtocké“.¹⁸

Proces národního uvědomění ve Frýdku a Místku navazoval jednak na projev národního vědomí části český mluvícího obyvatelstva, jednak na etnicko-jazykovou situaci v obou městech a zejména v zázemí – na české venkovské obyvatelstvo v přilehlých obcích Slezska a Moravy. Existence českého etnika byla nejsilnějších základem pro vznik a rozvoj českého národního hnutí. Národní hnutí v obou městech i na blízkém venkově nebylo jevem

¹⁶ Dominik Kněžek (1803-1875), starosta Frýdku, zvolen roku 1850.

¹⁷ Z německého čísla 635 vyčleňujeme ještě 17 českých voličů, z nichž mnozí po reklamaci prohlašovali, že jim nezáleží na tom, na které straně jsou zapsáni viz Grobelný, „A., Češi a Poláci ve Slezsku v letech 1848-1867, str.198-199.

¹⁸ Hanlivý název, který označuje členy skupiny za „chytrolíny“ nebo také označuje spolek za chybný, zbytečný.

autonomním, který by v místních podmínkách pramenil a formoval se. Vytvářelo se nedílnou součástí českého celonárodního hnutí a bylo zde ovlivňováno místní situací – ať už k lepšímu nebo horšímu. Frýdek i Místek obývalo z valné většiny české obyvatelstvo. Mezi úřednictvem, inteligencí, řemeslníky a živnostníky bylo několik přistěhovaleckých Němců, zato více těch, kteří ještě sice mluvili česky, avšak postrádali české národní cítění a přikláněli se spíše k rakouskému státu a němčině jako ke státnímu a úřednímu jazyku. Taková byla situace, ze které pak vycházel proces národního boje za zrovnoprávnění českého jazyka na všech místech, za české školství a především za národní identitu.

Počátky národních bojů zasazují regionální historici do všeobecně revolučních let 1848-1849. Frýdecká hnutí se nepohybovala jenom pod linií frankfurtskou. Ponejvíce to bylo hnutí spontánní, které pramenilo z rozhodného odporu proti feudálnímu řádu a robotě. Orientovalo se dost na kroměřížský sněm, kde zasedal zástupce frýdeckých obcí auditor Josef Motyka¹⁹. Ten si však svým postupem a radami vysloužil jen zvýšenou pozornost úřadů, které nelibně nesly přílišné naděje poddaných na zásadní změny v politickém zřízení habsburské monarchie.

Po roce 1860²⁰ se česká inteligence vyjadřovala častěji o jazykových právech, objevovaly se petice na zrovnoprávnění němčiny s češtinou. Jan Lepař²¹ v Opavském besedníku odhaloval tendenci německých nacionálů, kteří tehdy pod rouškou ústavověrců přešli do útoku proti všemu českému, rozbít český jazyk na spoustu drobných jazyků. Dne 24. dubna 1868 se česká inteligence domáhala u okresního úřadu ve Frýdku používání češtiny v úředním styku. Za neúnosné a nepotřebné považovala vydržování tlumočnicků. Frýdecký okresní představený Antonín Komárek však 28. května tuto žádost zamítnul. V odpovědi namítal, že dosavadní praxe svědčí pro němčinu, která je pro místní obyvatelstvo nejvhodnější, neboť jeho nářečí není české, nýbrž je smíšeninou moravské, polské, slovácké a dílem německými slovy zpotvořené řeči postrádají všeliké literatury systematické.²²

Co se tisku týče, nemalou úlohu sehrál Opavský besedník. Jako první český časopis ve Slezsku. Jazykovou otázkou se zabýval český a polský tisk. Zejména Gwiazdka Cieszynka a Moravské noviny, které vycházely v Brně a Olomouci. Zvláště pak polský tisk usiloval o vymezení jazykové hranice ve Slezsku, zejména na Těšínsku. Český tisk volal po ustavení sboru důvěrníků, kteří by se nezamýšleli nad příčinami úpadku české kultury a nad útlakem

¹⁹ Josef Motyka (1793-1865), byl zástupcem frýdeckých obcí, poslanec v kroměřížském sněmu.

²⁰ vydání říjnového diplomu

²¹ Jan Lepař (1827-1902), vystudoval práva Praze, přispíval pod pseudonymem Pravoslav Lipňanský do Havlíčkových národních novin, byl spoluzakladatelem Opavského besedníku.

²² Grobelný A., K národnostnímu vývoji ve Frýdku-Místku ve 2. polovině 19. století, str. 78-79.

českého obyvatelstva ve Slezsku a snažili se tak o jeho zrovnoprávnění. Úvahy o právech českého obyvatelstva nepřekročili samozřejmě rámec celistvosti habsburské monarchie, již vedoucí činitelé českého národního hnutí ve Slezsku považovali za organický celek, politický útvar, v němž se může český národ rozvíjet. Český tisk si uvědomoval všechny skutečnosti ztěžující národní vývoj. Upozorňoval nejen na nedostatek národního umění, školství a literatury, ale hlavně neexistenci národní šlechty v minulosti.

Německé etnikum v této oblasti vydávalo také svůj tisk s názvem Freie Schlesische Presse. Tento tisk se stával velice často prostředníkem k příležitostnému rozpoutání „národních štvanic“. Kromě toho, že bylo možné odebírat výtisky Národních Listů, Moravské Orlice a Opavského týdeníku, jež jednotliví inteligenti odebírali, začaly být vydávány Těšínské noviny. Noviny měly být časopisem národním, hájící práva lidu, rovnoprávnost, přičemž se měly držet vzájemné spolupráce a solidarity českopolské.²³

Velkou úlohu v udržování národních tradic a povědomí sehrály tzv. kalendáře. Jmenovitě to byly především Kalendáře slezské, ve kterých můžeme hledat jak články s folklorní tematikou, tak lidové pranostiky, obyčeje, ale také informace z kulturního života českého obyvatelstva, důležité informace týkající se politické situace aj.

Prvořadý význam měla také lidová četba, např. špalíčková literatura. Kramářské tisky byly ve Frýdku nejen tištěny, ale také skládány a rozšiřovány. Svým charakterem patřily na okraj literární tvorby, objektivně však sloužily k udržení českého jazyka, byť někdy v dialektizované podobě.

Neméně ovlivňovala národní povědomí starší náboženská i světská literatura, která zůstala v lidovém vlastnictví, byla půjčována a sloužila jako pomůcka pro výuku četby dospělých i dětí. Podobnou funkci měly knihovny lidových písmáků, školní knihovny a konečně obecní knihovny na celém Frýdecku. Éra zakládání veřejných knihoven připadá na konec 60. stol. 19. stol.

Do utváření národního povědomí zařazujeme také tzv. táborová hnutí. Na frýdecko-místecku vznikají tato hnutí kolem roku 1866. Představitelé národního hnutí se mohli přidávat jednak k táborům polským, tak k českým. Předlohou jim byly již dobře fungující tábory lidu v Hranicích, na Hukvaldsku, ale také velký tábor na Ostré hůrce u Chabičova na Opavsku. Frýdecko-místeckým Čechům vyhovovaly programy těchto táborů, které se dožadovaly zejména rozšíření českého národního školství a založení českého středního školství, uplatnění češtiny v úřadech a soudech.

²³ Viz. Opavský týdeník, 1871, č.13, str. 103

Než budeme hovořit o spolkové činnosti na frýdecko-míšecku, nesmíme opomenout funkci činnosti frýdeckých a místeckých far, kde se čeština opravdu udržovala poctivě. Vycházím ze skutečnosti, že v minulých stoletích byly fary a římskokatolická církev i přetrvávající tradice reformační církve kulturním centrem. Až hluboko do devatenáctého století přetrvávala ve Slezsku a v těšínské oblasti tradice jakýchsi neformálních, utajovaných selských knihoven, udržujících přes období náboženské perzekuce v 17. a 18. století reformační náboženskou tradici. V chalupách svobodníků, obvykle na samotách, se na různých místech frýdeckého panství scházeli sousedi a četbou a půjčováním českých evangelických se navzájem posilovali ve svém náboženském přesvědčení. Tyto tzv. kacapské knihy²⁴ mimo svůj původní náboženský účel pomáhaly k udržení české jazykové kultury, byť okruh čtenářů byl dost omezený. Tato tradice je doložena v řadě obcí frýdeckého panství. Přímo ve Frýdku má svého zástupce. Až do své smrti v roce 1865 ji udržoval tkadlec a písmák Jiří Pohludka.²⁵

Z druhé strany je třeba upozornit na české knihy šířené ve Slezsku a na Těšínsku katolických nakladatelství Dědictví svatojánské, které působilo od roku 1835. Přímo ve Frýdku byla založena kostelníkem Františkem Gavlasem²⁶ Jednota frýdeckých poutníků, při níž F. Gavlas zřizuje slovanskou čítárnu a knihovnu. Frýdecká a místecká fara zůstává jednou z věrných opor českého jazyka a české národní kultury.

České vlastenecké hnutí ve Frýdku i Místku bylo v druhé polovině 19. století velmi slabé. Utvářelo se především v průběhu poslední třetiny 19. století. Na rozdíl od města Těšín, kde již od roku 1842 pracoval spolek Česká beseda. Teprve od šedesátých let můžeme hovořit ve Frýdku a Místku o vyložení českých spolicích. Česká kultura v obou městech sice existovala, ale působila jinými formami.

Prvním českým spolkem na území dnešního Frýdku byl frýdecký Český čtenářský spolek založený r. 1863 Augustinem Petrem. Scházel se v hostinci „U mýta“²⁷. Spolek měl neustálé problémy s úřady, proto byl nakonec rozpuštěn. Po úředním rozpuštění se však členové tajně setkávali v soukromém bytě a činnost prakticky nebyla ukončena.

V roce 1865 dochází ke vzniku Občanské besedy v Místku. Je založena na podnět hukvaldského učitele Jiřího Janáčka²⁸, který zakládá v na Hukvaldech taktéž čtenářský spolek. Jako místopředsedou je spolek schválen v Brně roku 1866.

²⁴ zapovězené

²⁵ Jiří Pohludka (1788-1865), frýdecký tkadlec a písmák.

²⁶ František Gavlas (1796- 1853), kostelník chrámu Panny Marie ve Frýdku.

²⁷ Dnes je hostinec přejmenován na hostinec „Na Veselé“

²⁸ Jiří Janáček (1819- 1866), otec skladatele Leoše Janáčka, učitel působící na Hukvaldech.

Postupně se také vytvářejí ekonomické opory těchto národně-buditelských snah. Jelikož v té době vznikají městské spořitelny, které jsou zcela v německých rukou, začaly se zakládat české národní záložny. V roce 1866 vznikla Národní záložna místecká.

Spektrum českých spolků a institucí se stále rozšiřovalo. Léta 1868-1871 znamenají vyvrcholení první fáze českého národního hnutí ve Slezsku a jeho zapojení na celonárodní hnutí.

Přes tyto snahy stále vyvíjely české spolky průměrnou činnost, zatímco německé aktivizovaly své členy a připravovaly jim stále kulturní vyžití.

V roce 1882 vzniká ve Frýdku pobočka Politické hospodářské jednoty opavské v Paskově²⁹. Tento spolek působil v moravské části kraje již od roku 1862.

V osmdesátých letech 19. století se stávaly spolky aktivnějšími. Aktivizoval se pěvecký spolek Občanské besedy a beseda sama. Její knihovna se rozrostla o další díla J. Nerudy, J. Vrchlického, Ž. Podlipské, E. Krásnohorské aj. Byly pořádány večírky, plesy a koncerty. Do vzniku frýdecké a místecké Matice se pořádaly sbírky na finanční pomoc Matici opavské.

Roku 1885 začíná ve Frýdku pracovat místní odbor Ústřední matice školské pro Slezsko. Místecký odbor vzniká o deset let později, tedy v roce 1895. Za největší počín místecké matice je považována ustanovení a výstavba prvního českého gymnázia v Místku, které se stalo první českou střední školou v regionu.

Dalším činitelem národního hnutí se stala spolek Sokol. V obou městech se čile rozvíjelo sokolské hnutí. Jejich první společné vystoupení spadá do roku 1887. Při vzniku místeckého Sokolu roku 1887 se tvoří zárodky místeckých ochotníků. Později s názvem Družstvo českých ochotníků. Ti se později v roce 1905 osamostatňují jako stejnojmenný divadelní spolek. To byl počátek dlouhodobé historie českého ochotnického divadla ve Frýdku-Místku. Jejím přímým následovníkem je mimo jiné dnešní Aj, divadlo na Slezské ulici ve Frýdku.

Vlastenectví českého obyvatelstva a inteligence ve Frýdku a Místku musíme hodnotit v konkrétních podmínkách historického vývoje českých zemí i obou měst. Jako v každé společnosti existovala skupina lidí, která také svou neutralitu obětovala pro veřejné blaho více než ostatní. Těmto lidem se možná nedostalo uznání za života, ale jejich dědictví se nám stalo cenným. Až nyní budeme možná schopni objektivně hodnotit a jejich zásluhy ocenit.

²⁹ Město, které sídlí asi 7 km od Frýdku-Místku.

3. Vývoj českého školství na Frýdecku , tendence prosazování českého jazyka ve výuce od triviálních škol do 20. let 20. století.

Než budu hovořit k pojmu českého školství, bylo by dobré se pozastavit nad otázkou školství ve frýdecko-místeckém regionu vůbec. Pokud se dostaneme hluboko do minulosti, musíme si uvědomit, že podmínky pro vytváření jakéhokoliv vzdělávacího systému byly poměrně těžké. Kraj prakticky do 19. století patřil k hospodářsky nejhudším regionům českých zemí. Český jazyk, který by se udržoval ve spisovné podobě, se vyskytoval velice málo. Spíše byl smíšen s jednotlivými dialekty lašsko-valašského pomezí, těšínského dialektu a samozřejmě se slovenštinou. O tom, že němčina vykonala v tomto regionu své, nemusím podrobněji mluvit. Rozvoj samotného vzdělávání se stal trendem také až na konci 19. stol.

Dalším z faktorů, který brzdil rozvoj školství je povaha regionu z geografického hlediska. Kraj, který nebyl v minulosti hustě osídlen, podhorské až horské podmínky, nevhodný pro rozvoj zemědělství. Ze sociologického hlediska skladbu obyvatelstva tvořila zejména chudá populace. Proto zajištění obživy byla věc prvořadá, což se také promítlo později do problematiky docházky na obecných školách. Avšak o této problematice bude hovořeno dále.

K boji mezi českým a německým školstvím bych na úvod řekla jenom to, co již bylo zdůrazněno dříve, a co ještě určitě v práci zazní, že kdo byl Němec, byl někdo. Kdo ovládal Němčinu, mohl se posunout na pomyslném společenském žebříčku. Tímto mezi českým obyvatelstvem nastala i určitá neutralita k národnostní otázce. Dokládám to citátem, který jistě mnoho napoví o všeobecné politicko-kulturní situaci ve Frýdku, na konci 19. století. „Já nejsem Slovan ani Němec, já jsem Frýdečan.“³⁰

Kdy byla zřízena první škola ve Frýdku, nevíme, jelikož pro tento údaj nemáme dostatek pramenných dokumentů. Regionální historici se domnívají, že první školu mohou zasadit do poloviny 14. století, když byl postaven kostel a fara. Zpravidla býval při kostele rektor, který kromě služby kostelní míval na starosti i výuku dětí, a to hlavně výuku kostelního zpěvu a čtení.

Nejstarší doklad o tom, že někdo vykonával povolání učitele je z roku 1490. Informace byly získány z nadační listiny Trnkovy, která měla potvrdit darování vsi Žermanice městu Frýdku. V této listině je uložena městu povinnost vyplácet každoročně frýdeckému faráři 16 zl. k vydržování a učitele.³¹

³⁰ Viz. Hrozek, A., Z červánků naší svobody, Frýdek-Místek, 1928, str. 76

³¹ Hrozek, A., Školství ve Frýdku-Místku před protektorátem, In: 700 let Frýdku-Místku, str. 189

Po velké odmlce, prameny hovoří až o roku 1791, kdy byla vystavěna první zděná škola ve Frýdku. Výstavba školy úzce souvisí s všeobecně znaným tereziánským schulpatentem³², který byl vydán v roce 1774. V platnost vešel 1. ledna 1775. Podle tohoto patentu se zřizovaly ve všech větších městech školy hlavní, v menších městech a obcích s farními kostely školy triviální. Existovaly také tzv. školy normální, na nichž se připravovali ke svému povolání kandidáti učitelství. Především však byla založená všeobecná vzdělávací povinnost pro děti v rozmezí let 6-12. Vzdělávací povinnost však nebyla omezena pouze na výuku ve školách. Bylo povoleno, že mohlo být dítě vzděláváno doma. Podmínkou však bylo, že se dítě muselo dostavit dvakrát za rok na přezkoušení do hlavní nebo normální školy.

Škola, která byla ve Frýdku vystavěna v roce 1791, měla charakter farní neboli triviální školy.³³ V roce 1852 byla škola proměněna z triviální na hlavní. Tím Frýdek dosáhl toho, že měl nejvýše organizovanou školu v okolí. Hlavní škola byla do té doby pouze v Těšíně. Škola prošla také rekonstrukcí a hned několikrát. Úpravy probíhaly v letech 1845-1867. Jednalo se především o stavební rozšiřující práce z důvodu narůstajícího počtu žáků.³⁴

V tomto období vzniká institut tzv. utrakvistického školství. Navazuje tak na frýdecké obecní rozhodnutí z roku 1866 o zavedení němčiny jako vyučovacího jazyka ve IV. třídě obecné školy. Tento systém vycházel z reality převážně česky mluvícího žactva, které mělo být postupně připravováno na návštěvu vyšších stupňů škol s německým vyučovacím jazykem. Postupem času můžeme sledovat trend, že se němčina dostávala do stále nižších ročníků obecné školy.

Ve Frýdku tedy byly obecné školy utrakvistické a měšťanské školy výhradně německé. V prvních třídách obecné školy se vyučovalo převážnou většinou česky, ale již od první třídy si děti zvykaly na německý hovor. Němčiny postupně přibývalo a v páté třídě se vyučovalo pouze německy. Tímto stylem se měli žáci obecné školy připravovat jazykově pro měšťanské německé školy.

V rámci oslav čtyřicetileté vlády panovníka Františka Josefa I. se roku 1888 město usneslo, že k jubileu bude zřízena chlapecká měšťanská škola. V roce 1889 byla slavnostně škola otevřena a 15. 9. 1889 bylo zahájeno vyučování.³⁵ Dnes je tato budova notoricky známa jako Bezručova škola, neboli jinak jako 1. ZŠ ve Frýdku-Místku. V roce 1891 byla zřízena také dívčí měšťanská škola.

³² Jinak také Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialchulen in den sämtlichen k.k. Erbländern.. Vypracováním byl pověřen zaháňský opat Ignác Felbinger viz. pozn. č. 31

³³ Vyučovalo se zde trivium, což bylo kromě hlavního předmětu náboženství, čtení, psaní a počty.

³⁴ Hrozek, A., Školství ve Frýdku-Místku před protektorátem, In: 700 let Frýdku-Místku, str. 201

³⁵ Tamtéž

Základní kámen českého školství však položil odbor Matice osvěty lidové, založen roku 1899, který se ujal zřízení české školy. Již v září tohoto roku podalo ústředí MOL³⁶ v Těšíně žádost zemské školní radě v Opavě o povolení ke zřízení české soukromé obecné školy ve Frýdku. Přes všechny těžkosti a překážky bylo začátkem října 1889 zahájeno na české soukromé škole vyučování.³⁷ Při této škole byla zřízena také první česká mateřská školka ve Frýdku. V roce 1902 byla žádostí ÚMŠ³⁸ školka uvedena do provozu.³⁹

Problém, který rapidně zbrzdil vývoj frýdeckého školství, přichází s 1. světovou válkou. Poměry se zhoršily v roce 1915, kdy byli mnozí učitelé pověřeni do vojenské služby. Učitelé byli za války vším možným, ale jenom ne učiteli.⁴⁰

Na vesnicích zajišťovali aprovizační agendu, sepisovali osevňovací statistiky apod. Po válce, v roce 1918 se pomalu dostávalo školství do svých dříve zajetých kolejí. Začalo se znovu normálně a pravidelně vyučovat, což ale nebylo možné na celém území. Díky válce byl nedostatek aprobovaných učitelů. Ještě dalších deset let trvalo, než se poměry ve školství uklidnily, než byly opět ustanoveny nějaké osnovy.

Po válce byly zahájeny přípravy k otevření české veřejné školy. V únoru byly vyhlášeny zápisy do obecné i měšťanské školy. Přihlásilo se na 1200 českých dětí, které do té doby chodily do škol německých. Zřízeny byly dvě obecné a tři měšťanské školy. Němci měli čtyři obecné a dvě měšťanské školy. Po odchodu českých dětí z německých škol jim zůstalo žáků jen pro jednu obecnou a jednu měšťanskou školu. Pro děti předškolní byly otevřeny tři mateřské školy.

Určitě by se nemělo v obecném pojmu frýdeckého školství zapomínat také na židovskou dvoutřídní německou školu, která hned po několika letech trvání pro nedostatek žáků po 1. sv. v. zanikla. Také pramenná základna této školy je velice chudá na jakékoliv dokumenty a inventář.

Co se týče středního školství na území frýdecko-místeckém, dostáváme se ke slovu absence. Kdo chtěl studovat na české střední škole, musel buď do Opavy nebo do Olomouce. V roce 1895 byla v Místku zřízena Matice místecká, která si vytyčila za cíl co nejrychleji zřídit českou střední školu, respektive české gymnázium. V roce 1899 začala Matice místecká se stavbou a roku 1900 byla stavba dokončena a začalo se v ní s vyučováním. Ve stejnou dobu požádal Frýdek o zřízení české střední školy. Frýdku v tomto ohledu však nebylo

³⁶ Matice osvěty lidové

³⁷ Podrobněji se zabývám touto školou v následujících kapitolách. Tato škola je hlavním předmětem mé práce.

³⁸ Ústřední matice školská

³⁹ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁴⁰ Hrozek, A., Z červánků naší svobody, Frýdek- Místek, 1928, str. 111

vyhověno. Místo české střední školy „dostal“ Frýdek tzv. dvouletou tkalcovskou školu, která však již před 2. sv. v. byla zrušena.

Před okupací byly ve Frýdku zaznamenány tři české obecné a dvě měšťanské školy. Němci tak měli jednu obecnou a jednu měšťanskou školu.

Díky činnosti ÚMŠ se české školství posunulo o krok vpřed. Přesto však stále ještě přetrvávalo povědomí o německém způsobu vyučování, jako o vyučování na vyšší úrovni, které může děti a studenty posunout k lepšímu sociálnímu postavení a vážnosti. Třenice mezi českým a německým školstvím trvaly prakticky až do konce 2. světové války. Do té doby české školství nemělo ve Frýdku pevné postavení.

4. Založení české soukromé obecné školy ÚMŠ, zakladatelé a podpora české školy

V době založení české obecné školy ve Frýdku-Místku, bylo město z větší části české, avšak oficiálním jazykem používaným na radnici byla němčina, což dokládají archivní dokumenty.⁴¹ Skutečnost, že měl Frýdek v roce 1900 českou většinu, dokládá dokument o sčítání lidu z téhož roku⁴². V předchozích kapitolách uvádím, že mnozí čeští občané zakrývali svou pravou tvář a identitu. Přikláněli k německému způsobu života, vzdělávání a kultuře.

Před rokem 1900 nebyla ve Frýdku zřízena jediná česká škola.⁴³ České děti automaticky navštěvovaly školy německé. Tento stav nebyl nijak neobvyklý, jelikož české školství nebylo natolik rozšířeno, aby se o českém školství začalo vážně hovořit.

Německé školství stále znamenalo pro frýdeckou společnost určitou jistotu ve vzdělání. Rodiče proto nadále posílali své děti do německých škol.⁴⁴ Německé školy ve Frýdku měly být údajně⁴⁵ postaveny na utrakvistické bázi.⁴⁶ Děti, podle kronikářů tehdejší doby, byly vychovávány k lásce k cizímu národu. Česká historie se v osnovách škol vůbec neobjevovala.⁴⁷

⁴¹ SOka Frýdek-Místek, Sčítání lidu, sborník č. 56, inv.č. 105

⁴² SOka Frýdek-Místek, Sčítání lidu, sborník č. 56, inv.č. 105

⁴³ Z minulých kapitol víme, proč tomu tak bylo, hlavním důvodem je germanizace, která je typická pro danou dobu.

⁴⁴ Hovoříme o nějakém množství “německých” škol, ale jak je již uváděno v předchozích kapitolách, školství obecně na Frýdecku, nebylo na nějak vysoké úrovni. Nějaká ustálená podoba vzdělávání se utváří během celého 19. století, zvláště pak na jeho konci. Ještě důraznější změny pozorujeme na počátku století 20.

⁴⁵ Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁴⁷ SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní rady Frýdku-Místku, Učitelská kronika č. 386

Opatrnost českých vlastenců byla na místě, neboť ke stavbě školy nemuselo dojít.⁴⁸ Vážným problémem bylo získání stavebního povolení pro tuto budovu. Samotná stavba budovy školy byla zapsaná pod hlavičkou stavby Národního domu. Po kolaudaci Národního domu v roce 1889 se vlastní název na průčelí budovy neobjevil, jelikož nesl už červeným písmem psaný nápis „Česká soukromá škola Ústřední matice školské“. Zřízení české školy ve Frýdku bylo vítězstvím českých zakladatelů školy nad německou menšinou, která odpírala českým dětem vzdělávání v rodném jazyce.⁴⁹

Až do roku 1888 byly ve Frýdku pouze dvě školy obecné. Obě školy byly samozřejmě německé. Ve stejném roce byla postavena na počest čtyřicetiletého panování císaře Františka Josefa⁵⁰ nová školní budova „Pod sovou“.⁵¹ V ní byla umístěna chlapecká měšťanská škola a brzy na to dívčí měšťanská škola. Školy měšťanské byly německé, obecné školy utrakvistické.⁵² V prvních třídách se zpravidla učilo česky, protože některé z dětí německy ještě neuměly. Avšak hned od dalších ročníků byla do vyučování včleněna němčina. O začlenění němčiny do výuky se postaral v polovině 19. století děkan a inspektor Jan Koziar.⁵³ Ten se zasadil a prosazoval celkovou germanizaci frýdeckého školství.

Na den 12. července 1899 byla svolána schůze starostů obcí frýdeckého okresu do Jandova hotelu ve Frýdku.⁵⁴ Důvodem schůze byl fakt, že 36 899 obyvatel okresu se hlásilo k Čechům a jen 1 025 obyvatel se hlásilo k Němcům. K německým obyvatelům se hlásilo také židovské etnikum.⁵⁵ Přesto všechny úřady užívaly jako úřední řeč toliko němčinu. Byrokracie Frýdku a veškeré vyšší orgány a úřady byly v rukou německých činitelů.

Jednání o zřízení české školy ve Frýdku urychlil soudce v Těšíně, Bedřich Šimeček.⁵⁶ V roce 1898 navrhl, aby národní pracovníci ve Frýdku nejprve založili odbor Matice Osvěty Lidové, až poté by hovořilo o založení české mateřské školky, což by mělo předcházet otevření české obecné školy, a to nejpozději do dvou let.⁵⁷

⁴⁸ Jak jsem již zmiňovala, radnice města Frýdku byla zcela německá. Stavební povolení nebylo lehké vyzískat, mnohem těžší pak za účelem stavby nebo zřízení české školy. Částečně blokováni prováděla okresní školní rada, která byla zastoupena zejména německými stoupenci. Jmenovitě se jimi budeme zabývat dále.

⁴⁹ Hrozek, A., 20 let české soukromé školy ÚMŠ ve Frýdku, 1925, str. 73

⁵⁰ V kronice Obecné školy Ústřední Matice Školské je uváděno, že na počest panování stávajícího monarchy, byly každoročně konané slavnosti, čemuž se později nevyhnula ani Obecná škola Ústřední Matice České. O průběhu a konání samotné slavnosti budu zmíněno v další kapitole.

⁵¹ Tuto historickou školu ve Frýdku stále najdeme, a to na ulici T.G. Masaryka, je vedena v evidenci jako 1. ZŠ.

⁵² Dvojazyčné

⁵³ Jan Koziar (1810-1876), kaplan, děkan Farního kostela ve Frýdku, později také školní inspektor.

⁵⁴ Jandův hostinec byl častým místem setkání činitelů jak Matice Osvěty Lidové, tak právě veškerých frýdeckých spolků a činitelů jednotlivých organizací.

⁵⁵ pramen

⁵⁶ Bedřich Šimeček (1854-1935), právník a kulturně osvětový pracovník, působil hlavně v Těšíně. Byl také uznávaným slezským politikem, činitelem Matice Osvěty Lidové v Těšíně.

⁵⁷ Šimeček, B., O národním ruchu na Těšínsku v době 1880-1900, VMO, 39, 1934, 74 s.

Na Těšínsku a Hlučínsku na přelomu 19. a 20. století vyvíjela rozsáhlou činnost Matice osvěty lidové, prostřednictvím mnoha místních odborů. Matice založila a také financovala čtyři české střední školy – reálné Gymnázium v Orlové, dívčí reformované reálné gymnázium ve Slezské Ostravě, reálné gymnázium v Bohumíně a reformované reálné gymnázium v Těšíně. Matice zasahovala do všech oblastí národního, kulturního, sociálního i hospodářského života.

Vzniku a následnému zřízení české školy předcházela nepřetržitá jednání, spojená s hledáním vhodných prostor pro výuku. Jednalo o soukromou obecnou školu, proto veškeré starosti s jejím provozováním a financováním přešly na frýdecký odbor Matice Osvěty Lidové.⁵⁸

Ustavující valná hromada frýdeckého místního odboru Matice osvěty lidové pro knížectví těšínské se sešla 3. září 1899 v Jandově hostinci ve Frýdku. První schůze frýdeckého odboru se zúčastnilo 38 zájemců, kteří se všichni zároveň stali zakládajícími členy. Předsedou výkonného výboru byl zvolen Václav Sekera. Členy výboru Ferdinand Resler jako jednatel, Štěpán Němec jako místopředseda, dále Jan Kuča a Jan Petroš. Ještě než frýdecký odbor vznikl, začalo ústředí Matice v Těšíně u zemské vlády v Opavě povolení ke zřízení české soukromé školy ve Frýdku. Na počátku měl odbor 120 členů, později jejich počet klesl na 79. Matiční knihovna o 500 svazcích byla později věnována obci pro zřízení veřejné knihovny ve Frýdku.

V tehdejší Okresní školní radě ve Frýdku neměli Češi jediného zástupce. Jak již bylo několikrát zmíněno, kvůli německé byrokracii to nebylo možné. Předsedou rady byl frýdecký starosta Eduard Koltchartsch⁵⁹, dalšími členy byli: arcivévodský správce Eugen Helm, okresní školní inspektor Armand Karell, farář Ondřej Kuczera, městský fyzik Moritz Spitzer, ředitel měšťanské školy Anton Hawranek, fotograf Ludwig Niemtschik a další.⁶⁰

Ke konci roku 1898 se objevuje ve Frýdku Ferdinand Resler⁶¹, původem z Paskova. Přišel jako sládek do měšťanského pivovaru. Bez F. Reslera se ve městě nekonala žádná národní akce. Je nutno podotknout, že vlastenectví nebylo pouze záležitostí frýdecké inteligence, ale i lidí s nižším vzděláním. Němci, ale také Židé znamenali pro frýdecké občany zaměstnavatele, kteří ve Frýdku znamenali horní vrstvu obyvatel.

⁵⁸ SOka Frýdek-Místek, Dominik, Drobiš: Přehled historie školství na Frýdecko-Místecku, rukopis, inv.č. 643

⁵⁹ Eduard Koltchartsch, starosta Frýdku, velice dlouho se bránil českému školství

⁶⁰ SOka Frýdek- Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁶¹ Ferdinand Resler (1865-1949) byl ve Frýdku velice váženým mužem. Byl jedním z nejdůležitějších lidí ve Frýdku, kteří se zasadili o národní věc a české školství. Zvláště pak o vznik Obecné školy Ústřední Matice Školské. Věnovat se mu budeme i nadále.

Kolem zmíněného Ferdinanda Reslera se utváří kroužek uvědomělých lidí, kteří byli aktivně činní proti germanizaci ve frýdeckém školství. Z kroužku vzniká v roce 1897 stolová společnost „Veledíra“⁶² se sídlem v Jandově hotelu.⁶³ Lidé uvnitř kroužku se snažili o prosazení české otázky, a především o prosazení českého školství ve Frýdku. Členové spolku si vytyčili za cíl co nejvíce spolupracovat s Maticí školskou a především s Maticí osvěty lidové na Těšínsku. Matice osvěty lidové na Těšínsku vykazovala ve své činnosti založení mnoha českých škol nejenom ve městech, ale také v blízkých vesnicích na Frýdecku. To, co pro frýdecké školství doslova vybojovala Matice osvěty lidové na Těšínsku, bylo někdy mnohem více, než intervenční listy a aktivity jednotlivých vlasteneckých spolků.

V úřední věci, ohledně zřízení české školy, vyjednával aktivně již dříve zmíněný Bedřich Šimeček. F. Resler a B. Šimeček vytvořili určitý tandem, který vykonal mnoho pro národní myšlenku ve Frýdku. Zejména však pro české školství ve Frýdku, jelikož udržovali stálý kontakt s Maticí osvěty lidové na Těšínsku. B. Šimeček také důrazně naléhal, aby byla zřízena také česká školka. Zřízení české mateřské školky při budoucí matiční škole považoval za prioritu. Chtěl pomoci českým nemajetným rodinám, které potřebovaly své tříleté děti posílat do mateřské školy, aby mohly pracovat a živit členy své rodiny.⁶⁴ Česká mateřská školka však nikdy dříve nebyla zřízena, proto byli rodiče nuceni své děti dávat do školky německé.⁶⁵

Řešením problému založení odboru již dříve zmíněné Matice Osvěty Lidové se velmi svědomitě opět ujal F. Resler.

F. Resler se svého úkolu ujal velice svědomitě. Pozval do hostince „U Jandů“ všechny ty, kterých se založení Matice více či méně týkala. 26. srpna 1889 se na ulicích objevila pozvánka na Valnou hromadu a ustanovení Matice.⁶⁶ Na konci pozvánky můžeme sledovat toto prohlášení: *„Čas je zanechávání papouškování německého a vrátiti se domů, k sobě samým, jako bývalo za našich praotců, kteří se nestyděli za slovanský původ svůj, ani za mateřskou řeč svou. Proto na shledanou všech, kteří našemu národu věrnými zůstali. Schůze tato budiž přehlídkou našich řad, a prvním krokem k organizované práci.“*⁶⁷

Ustavující valná hromada frýdeckého místního odboru Matice osvěty lidové pro knížectví těšínské se tedy sešla 3. září 1899 v Jandově hostinci ve Frýdku. První schůze

⁶³Hostinec U Jandů, již zmíněný. Sídlo častého setkání národních buditelů. Dnes je hostinec přejmenován na Hostinec „U křivého psa.“

⁶⁴ Šimeček, Bedřich, O národním ruchu na Těšínsku v době 1880- 1900, VMO, 39, 1934, 74 s.

⁶⁵ V takové situaci pro rodiče nebylo určující, zda jsou děti umístěny ve školce české. Výdělek a obživa byla přednější. Národnostní otázka musí jít stranou, což je naprosto pochopitelné. Jelikož to byli právě Němci, kteří na Frýdecku drželi v rukou hlavní kapitál.

⁶⁶ SOka Frýdek- Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁶⁷ Hrozek, A., 20 let české soukromé školy ÚMŠ ve Frýdku, 1925, str. 36

frýdeckého odboru se zúčastnilo 38 zájemců, kteří se všichni zároveň stali zakládajícími členy. Předsedou výkonného výboru byl zvolen Václav Sekera. Členy výboru Ferdinand Resler jako jednatel, Štěpán Němec jako místopředseda. Dále Jan Kuča a Jan Petroš. Ještě než frýdecký odbor vznikl, začalo ústředí Matice v Těšíně u zemské vlády v Opavě povolení ke zřízení české soukromé školy ve Frýdku. Na počátku měl odbor 120 členů, později jejich počet klesl na 79. Maticní knihovna o 500 svazcích byla později věnována obci pro zřízení veřejné knihovny ve Frýdku.⁶⁸

V blížícím se školním roku 1899/1900, ve kterém měla začít výuka v českém jazyce, museli členové frýdeckého odboru Matice zajistit především učitele, žáky a vhodnou místnost.

F. Resler si vzal na starost opatření místnosti, Pavel Lubojacký⁶⁹ se postaral o agitaci a především o zápisovou akci, notář Antonín Hromada se ujal financování učitele. Zpočátku se počítalo pouze s jedním učitelem.

Štěpán Němec, Štěpán Chromecký a Ludvík Pešat si vzali na starost čistě agitační akci.⁷⁰

Největším problémem však bylo najít vhodnou místnost k výuce, která se neměla nacházet na okraji města. Poloha školy na okraji města by pro rozvoj zařízení nebyla zcela vhodná. Třída byla nakonec umístěna v Pražmově ulici v č. p. 93 pod kostelem Panny Marie Frýdecké v domku manželů Bezečných, v bývalé perníkářské dílně. Místnost měla rozměry 8x6 m.⁷¹

Jak již víme, česká strana neměla ve správě jediného zástupce. Výsledek komisionálního jednání nebyl vůbec příznivý. Zvláště pak inspektor Armand Karell, který byl následovníkem inspektora Jana Koziara, a který převzal veškerou jeho metodiku a náhled na české školství, byl proti schválení místnosti. Po odchodu komise telefonoval Josef Korbač, který byl jedním z dalších významných činitelů, a který byl také politicky činný, Ústřední Matici školské do Prahy: „Dnes byla komise ohledací. Znalci příznivě, dozorce školní nepříznivě. Můžeme zápis provést? Odpovězte! Adresa sládek Ferdinand Resler.“⁷² Další den přišla telegramem odpověď: „Zápisy provádějte a oznamte okresní radě, že místnosti jsou,

⁶⁸ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁶⁹ Pavel Lubojacký, kněz působící v chrámu Panny Marie ve Frýdku, bojovník za česká práva ve Frýdku

⁷⁰ SOka Frýdek-Místek, Dominik, Drobiš: Přehled historie školství na Frýdecko-Místecku, rukopis, inv.č. 6437

⁷¹ SOka Frýdek- Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁷² Hrozek, A., 20 let české soukromé školy ÚMŠ ve Frýdku, 1925, str. 40

aby je provizorně schválila. Místní školní radě třeba ohlásit počet přihlášených dětí do soukromé školy.“⁷³

Rozhodnutí o povolení otevření soukromé školy z Opavy nedošlo, přesto zápisy ohlášeny byly, a to do první třídy české soukromé obecné školy. Agitační letáky vypadaly asi takto: *„Obyvatelstvu Frýdeckému, Matice Osvěty Lidové, se sídlem v Těšíně má za účel vzdělávati lid slezský jak dobrou četbou, tak i zakládáním mateřských a obecných škol. Stanovy její jsou vysokou vládou schváleny. Dávnému přání obyvatelstva Frýdeckého vstříc vycházejí, usnes se výbor Matice Osvěty Lidové, že zřídí pro letos první třídu soukromé obecné školy ve Frýdku, v kterém by naše děti na základě mateřského jazyka přiučily se snadně, důkladně a bez obtíží všem předmětům, obzvláště náboženství a jazyku německému. Jestli tedy na bodrém obyvatelstvu Frýdeckém použití této příležitosti vhodné a děti k zápisu do první třídy přivéstí“*⁷⁴

Zápis byl ukončen s uspokojujícím výsledkem. Do české školy se přihlásilo 70 dětí, z nichž bylo přijato jen 40 dětí.⁷⁵ První žáci české školy pocházeli převážně z chudých rodin hutníků, chalupníků a domkářů. Z „lepších kruhů“ byly pouze děti sládka F. Reslera a pokladníka Občanské záložny Jana Skarabelly.⁷⁶

Nastal začátek školního roku 1899/1900, avšak místnost, která byla relativně připravena k vyučování, stále nebyla schválena. Místnost nebyla vybavena ani lavicemi. Na nové lavice nebyly peníze, proto se obrátil jednatel odboru F. Resler na J. Kordače, aby ústředí Matice osvěty lidové požádalo Matici místeckou⁷⁷ o zapůjčení lavic. Žádost k ÚMŠ⁷⁸ ohledně učitele byla dávno vyřešena a v předstihu před samotným povolením místnosti.

Poslanec Jaroslav Hrubý⁷⁹ posílal prakticky každý den telegramy z Opavy do Frýdku, jak daleko postoupilo jednání ohledně zřízení školy.

Zatímco se na německé škole již dva týdny učilo, povolení pro zahájení výuky na české soukromé škole pořád scházelo. Obrat nastal po neustálých intervencích, kdy přišlo od zemské rady v Opavě povolení k vyučování, které obdrželo ústředí Matice osvěty lidové v Těšíně, prostřednictvím okresní rady ve Frýdku. Ta přípisem z 29. září 1899, čís. 256

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁷⁵ K nařízení c.k. okresní školní rady smělo ze 70 zapsaných dětí pro málo místa zůstat pouze 40 dětí, proto 30 dětí muselo být odmítnuto. Domníváme se, že toto nařízení se týkalo zejména problematiky spojené s hygienickým nařízením, viz. pozn. č. 74

⁷⁶ Podrobnější skladba dětí a jejich původ bude podrobněji rozebrán v následující kapitole.

⁷⁷ Mezi Maticí místeckou a frýdeckým odborem Matice osvěty lidové fungovala výborná spolupráce. O Matici místecké bylo hovořeno v předcházejících kapitolách.

⁷⁸ Ústřední Matice Školská

⁷⁹ Jaroslav Hrubý (1837-1921) poslanec, svým dílem se také velice podílel na zřízení české obecné školy.

oznamovala Matici osvěty lidové, že zemská školní rada s výnosem z 28. září 1899, č. 2913 na žádost podanou 22. srpna 1899 Matici osvěty lidové v Těšíně, dala povolení k otevření české soukromé školy v Pražmově ulici č. p. 93 ve Frýdku za těchto podmínek: 1. Najatá místnost se smí použít k vyučování pouze na jeden rok. 2. Před začátkem vyučování musí být splněny všechny podmínky při komisionálním jednání 11. září 1899 stanovené. 3. V prozatímní učebně nesmí být více jak 40 dětí. 4. Během roku musí se postarat Matice o vhodnou, zákonitým podmínkám vyhovující místnost.⁸⁰

O dodržení podmínek měla být podána zpráva do Opavy, kde sídlila zemská okresní školní rada.

Německé obyvatelstvo bylo stále proti české škole a stále vytvářelo nátlak na radnici, aby školu nepovolila. Po složitých jednáních zemská správa v Opavě místnost povolila. Stalo se tak výnosem z 6. října 1899, č. 3091 na základě kolaudace z 2. října t. r. s podmínkou splnění požadavků stanovených při kolaudaci⁸¹. Česká škola, i když v prozatímních podmínkách, byla nakonec k radosti všech zúčastněných povolena.

Radost z otevření školy neměla dlouhého trvání, jelikož podmínky zemské rady nebyly školou splněny. Hrozilo nebezpečí zavření školy.

Po obdržení depeše Jaroslava Hrubého píše J. Kordač F. Reslerovi, aby byly podmínky okamžitě splněny. Musel dát nadpočetné lavice odstranit, postarat se o nová kamna a omezit počet žáků na 40. Toto bylo velice nepříjemné pro všechny zúčastněné. Škole to nijak nepřispělo. Jelikož bylo zapsáno 70 dětí, 30 muselo být vyloučeno.⁸² Nakonec však byly podmínky po jistých opatřeních a úpravách dodrženy.

Prvním učitelem byl ustanoven František Vudrle. Do služby učitele ani nenastoupil a hned byl ze služby propuštěn. Zemská školní rada v Opavě učitele propustila z důvodů přestupků minulých let⁸³.

Činnost školy byla tímto ohrožena, a proto byla urychleně zaslána na Ústřední Matice Školskou žádost o nového učitele.

Důležité bylo děti ve škole udržet. Nemohlo se stát, aby rodiče své děti přehlásili na školu německou. Tím by veškeré snahy mohly skončit fiaskem. Při minimálním počtu by nemělo smysl školu vůbec otevírat. Už jenom z toho důvodu, že by se ji nevyplatilo financovat.

⁸⁰ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁸¹ Tamtéž

⁸² Viz. pozn. č 75

⁸³ SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní rady Frýdku-Místku, Učitelská kronika č. 386

Do doby ustanovení nového učitele, který měl být potvrzen Zemskou radou v Opavě, se přihlásil, i za podmínky, že bude sloužit zdarma, penzionovaný učitel z Místku, Antonín Balhárek. Pana učitele Balhářka vozil F. Resler každý den do školy.⁸⁴ A. Balhárek vyučoval ve dnech od 9. do 14. října.⁸⁵ Panu Balhářkovi bylo 80 let, když dobrovolně a ochotně přijal místo učitele na Obecné škole ÚMŠ. 13. října 1899 oznámila telegrafem ÚMŠ⁸⁶, že na místo učitele povolává penzionovaného učitele ze Znojma. Do Frýdku přišel cvičný učitel Jan Vyšín.⁸⁷ Od 16. října⁸⁸ začal vyučovat za velmi těžkých poměrů. Výuka na škole za jeho působnosti byla na dobré úrovni.

Vyučování začalo v říjnu, v listopadu již školu navštívila inspekce, v čele se školním zemským inspektorem Karlem Wihlidalem.⁸⁹ Škola tak byla pod neustálým dohledem vyšších institucí. Tato skutečnost dokazuje, že zastánci německé strany se snažili co nejvíce školu hlídat. Často tak hledali záminku k tomu, aby mohli školu zdiskreditovat.

Již z výše uvedeného, česká obecná škola byla povolena. Prozatímně, jen na jeden rok. Odbor MOL ve Frýdku začal z důvodu většího zájmu dětí o vzdělávání v českém jazyce v následujícím roce hledat vhodnější místo pro umístění školy. Snaha odboru byla najít alespoň dvě vhodné místnosti ve městě. Nebyl zájem ani ochota frýdecké radnice místnosti pro českou školu pronajmout. Proto vznikla myšlenka postavit novou vlastní školu. Než se však odbor rozhodl ke stavbě školy, zažádal frýdecký odbor Matice osvěty lidové ÚMŠ, aby převzala školu do své správy a mohla ji spravovat. ÚMŠ shromáždila informace vhodné k projednání žádosti, vyslala do Frýdku svého zástupce Petra Salabu, aby s funkcionáři odboru MOL záležitost projednal. Petr Salaba byl velice spokojen s chodem školy a hodnotil ji příznivě.⁹⁰ To mělo samozřejmě vliv na vyřizování žádosti. ÚMŠ jednala o žádosti frýdeckého matečnického odboru již 26. ledna 1900 a výsledek 6. února 1900 do Frýdku oznámila.⁹¹ Usnesla se, že od příštího školního roku převezme školu do vlastní správy, převezme veškeré náklady. To vše, za předpokladu získání vhodných místnosti. Ty se však nenašly a začal se řešit problém postavení nové školy.

⁸⁴ Muzeum Beskyd, Kalendář slezský, Slezské školství, 1901, s. 94-95.

⁸⁵ Panu učiteli Antonínu Balhářkovi bylo 80 let, když dobrovolně a ochotně přijal místo učitele na OŠ ÚMŠ.

⁸⁶ Ústřední Matice školská

⁸⁷ Viz. další kapitola

⁸⁸ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁸⁹ SOka Frýdek-Místek, Dominik, Drobiš: Přehled historie školství na Frýdecko-Místecku, rukopis, inv.č. 6437

⁹⁰ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁹¹ Tamtéž

Budova měla být hotova do září 1900. Proto by se dalo říct, že si vytyčili členové odboru MOL nesnadný cíl. Místo pro stavbu školy bylo úspěšně nalezeno v objektu na Bruzovské ulici.⁹²

Od manželů Vzientkových byl za 5900 zl. r. m. zakoupen sládkem Ferdinandem Reslerem domek č. 311 se zahrádkou na Bruzovské ulici.⁹³

Bylo ustanoveno Družstvo pro stavbu Národního domu ve Frýdku.⁹⁴ Povolení ke stavbě vydal frýdecký magistrát pod číslem 1262 a družstvu bylo doručeno 17. dubna 1900.⁹⁵

Stavebních plánů se ujímá místecký stavitel Karel Pecháč. Do několika dní dodal hotové stavební plány. Aby nedošlo k zamítnutí, bylo deklarováno, že v budově bude mimo jiné vystavěno 5 dvoupokojových bytů. Projekt byl vypracován tak, že vynecháváním zdí mezi oběma pokoji každého bytu docílí pěkných a prostorných učeben, z kuchyní budou kabinety a z příslušenství záchody. Tento projekt měl být určitou kamufláží před frýdeckou radnicí.

Dne 21. února 1900 byla svolána schůze prozatímního výboru do Občanské záložny, na níž měly být plány posouzeny.

Oficiální znění stavebního povolení bylo orientováno na stavbu obytného domu.

Stavba byla možná jen díky peněžním darům a sbírkám, např. frýdecký notář František Hromada věnoval celých 2000 K, velkou částkou přispěl také Antonín Lubojacký. V zoufalé situaci, kdy se nedostávalo peněz, nakonec pomohla Cyrilometodějská záložna v Brně a Občanská záložna v Moravské Ostravě, které zapůjčily 64000 K na hypoteční a směnečnou půjčku.

Celkem přišla stavba a vybavení na 58893 K a 70 h.⁹⁶ Zbylé peníze byly použity na úhradu provozních nákladů.⁹⁷

Prostor budovy nakonec umožňoval provozování čtyř až pěti tříd, tedy kapacitu pro přijetí asi 300 žáků. Dne 23. srpna 1900 bylo kolaudační řízení.⁹⁸ Komise byla překvapena změnou projektu. Místo vybudovaných pěti pokojových bytů byl postaven jeden a čtyři prostorné sály. Z těchto důvodů došlo k obnovení komisionální řízení a 24. srpna t. r. bylo

⁹² Bruzovická ulice je situována v blízkosti dnešní okresní nemocnice, v blízkosti se také nachází chrám Panny Marie Frýdecké. Na Bruzovické ulici žila velká část budoucích dětí a žáků Obecné školy Ústřední Matice Školské. Podrobněji se tímto míním zabývat v další kapitole. Bruzovická ulice byla poměrně dobrým orientačním bodem ve Frýdku.

⁹³ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁹⁴ Jak bylo již zmíněno, škola nemohla být vystavěna pod svým vlastním názvem, ale stavební povolení dostala až pod hlavičkou stavby Národního domu.

⁹⁵ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁹⁶ Od roku 1892 platila korunová měna. 2K=1 zl., viz. Hlaváček, I., Vademekum pomocných věd historických, Praha, 1997

⁹⁷ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

⁹⁸ Tamtéž

žádáno o schválení budovy pro českou soukromou školu.⁹⁹ Okresní školní rada ustanovila úřední jednání na 11. září 1900. Místnosti byly k výuce schváleny. Byly dostatečně světlé, velké. Komise podala ještě několik podmínek, aby škola mohla být v konečném důsledku odsouhlasena. Kolaudace budovy proběhla 23. září 1900.¹⁰⁰

Neděle 23. září byla pro celý Frýdek prakticky českým národním svátkem. Na Bruzovské ulici zavládl čilý ruch. Lidé z celého města a okolí si chodili prohlížet budovu české školy. Slavnost otevření školy byla zahájena bohoslužbami v kostele Panny Marie Frýdecké, jichž se zúčastnil v krojích jak Sokol frýdecký, tak i místecký. Po mši vykonal svěcení školy páter Stanislav Weisman.¹⁰¹ Také F. Resler vylíčil celou historii české soukromé školy a odevzdal budovu české škole. Po doslovu J. Kordače z Těšína byla zazpívána všemi přítomnými hymna a slavnost ukončena.¹⁰²

Družstvo pro výstavbu školy při MOL tak splnilo svou úlohu. Ferdinand Resler se vzdal vedení v něm.¹⁰³ Jeho zásluhy v rámci stavby budovy školy na Bruzovské ulici jsou neodmyslitelné. Jeho místo předsedy zaujal místopředseda družstva Štěpán Němec. Po dostavění školy však zůstaly finanční problémy s řešením dluhů.¹⁰⁴ Úrokování dluhů nebylo maličností. Opět bylo žádáno ÚMŠ o pomoc. Družstvo tak žádalo po ÚMŠ 3200 K ročního nájemného ze školní budovy. ÚMŠ zasílala vždy pravidelně družstvu čtvrtroční nájemné, byly tak placeny úroky ze zápůjčky. Tak se nakonec podařilo školu postupem času splatit.

Zemská školní rada na základě komisionelního jednání z 11. září 1900 povolila výnosem z 24. září 1900 vyučování v nové školní budově¹⁰⁵ a rozšířila ji tak na trojtřídní.¹⁰⁶

Na nové budově školy se prvními učiteli se stali Antonín Beránek a František Košík. Jako řídicí učitelé se vystřídal Jan Vyšín, Bohumil Temrs, Jan Košvanec a Václav Rubeš. Kromě nich zde do konce 1. světové války učilo dalších 60 učitelů, mezi nimi také první ženy učitelky.¹⁰⁷

Ministerstvo kultu a vyučování udělilo škole od školního roku 1909/1910 právo veřejnosti.¹⁰⁸

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Později učitelem náboženské výchovy v Obecné škole Ústřední Matice školské

¹⁰² SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁰³ Jako důvod své rezignace se uvádí, že byl na odchodu z města Frýdku.

¹⁰⁴ Viz. celkové vyúčtování v textu.

¹⁰⁵ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁰⁶ Do prvního ročníku bylo zapsáno 42 dětí, do druhého 40 dětí, do třetího ročníku 50, celkově pak zůstává 128 dětí, které od nového školního roku školu fyzicky navštěvují.

¹⁰⁷ Učitelství sbor bude podrobněji rozebrán v další kapitole.

¹⁰⁸ SOA Frýdek-Místek, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 57 689, kart. 63

Od počátku školního roku byla škola předána do rukou správy ÚMŠ, jež nesla veškerý osobní i věcný náklad na školu a ustanovovala učitele. Sen o české škole byl tedy splněn.

5. Vývoj školy matiční v letech 1889-1919

5.1 Hospodářská struktura a financování školy

V předchozí kapitole uvádím, že Obecná škola ÚMŠ se sídlem na Bruzovské ulici byla zřízena v září roku 1900. Výuka na této rozšířené trojtřídní škole začala 24. září 1900. Škola po svém vystavění měla spoustu dlužných úpisů. Úhrada dlužných úpisů a samotná správa přechází do rukou ÚMŠ v Praze. V té době odchází z města Ferdinand Resler, který se na financování školy podílel.

V době vzniku matiční školy se snažili činitelé odboru MOL ve Frýdku prosadit otevření české mateřské školky. V roce 1902 byl tento záměr realizován, došlo ke zřízení české mateřské školky při Obecné škole ÚMŠ. Oficiální název české mateřské školky byl Opatrovna při Obecné škole ÚMŠ.

O založení opatrovny se zvláště přičinil správce a řídící učitel matiční školy, Rudolf Terms.¹⁰⁹ Náklad na zařízení opatrovny byly pokryty z výtěžků ze slavnosti pořádané všemi národními spolky, a z příspěvků blízkého okolí Frýdku. ÚMŠ v Praze povolila provoz opatrovny až v dubnu roku 1903, přesto opatrovna zahájila provoz opatrovny již 1. prosince 1902. Od tohoto data bylo hospodářství školy a opatrovny společné.

Organizace provozu školy byla poměrně jednoduchá. Tvořil ji správce školy, který byl velice často také řídícím učitelem. Srovnáním vyučovacích povinností řídícího učitelé jako vedoucího pedagoga a správce tehdejší školy se současným ředitelem základní školy, jehož postavení jako manažera školy spočívá v plněních všech funkcí zaměstnavatele, přicházíme k závěru, že tehdejší řídící učitel neměl žádné úvazkové úlevy oproti současným ředitelům. Vyučovací úvazková povinnost ředitele současné školy je dána počtem tříd ve škole.

Správce školy byl pověřen řízením školy a dohledem na její správný chod. Dohlížel na dodržování školských zákonů, kvalitu práce učitelského sboru a její bezúhonnost.

Často byl sám pověřen výukou II. třídy. Organizační strukturu školy dále tvořil učitelský sbor, opatrovnice a vychovatelky. Od roku 1905 vzniká také pracovní pozice školníka, který se staral o technické zázemí školy.

¹⁰⁹ Bohumil Terms, 1867-1943, řídící učitel na Obecné škole ÚMŠ

Financování školy bylo především záležitostí zřizovatele školy, ÚMŠ v Praze. Druhým výrazným finančním tokem do rozpočtu školy byla Matice osvěty lidové v Těšíně, zejména pak odbor Dobrovolných dam ve Frýdku, tzv. Dámský klub při Matici osvěty lidové. Do rozpočtu školy přispívaly i samotné děti, především z výtěžků kulturních akcí, např. divadelních představení a besídek.¹¹⁰ Rozpočet školy nebyl posilován rodičovskými příspěvky, protože děti navštěvující školu pocházely většinou z chudých rodin. Škola také dostávala občasné finanční dary od jednotlivých lidí a spolků. Mezi finanční dárce patřil např. Josef Kocich, který odkázal po své smrti matiční škole 400 K na vánoční nadílku. Mezi další významné dárce patřila Občanská záložna, která věnovala škole peníze rovněž na vánoční nadílku ve výši 100 K.

Spolek Vesna věnoval škole příležitostně menší finanční obnos, jehož výše se pohybovala v rozmezí 30-40 K.¹¹¹

Rozpočet školy tvořily tyto položky :

- provoz školy
- vyplácení učitelů
- zajištění učebních pomůcek pro děti
- výlety, besídky a vánoční nadílka
- výdej teplých obědů v zimních měsících
- obuv a ošacení pro chudé děti

Provoz školy a výplaty učitelů financovala Ústřední Matice Školská v Praze.

Financování učebních pomůcek, výletů, besídek, výdeje teplých obědů byly zabezpečovány Dámským klubem při MOL a již zmíněnými výdělků z kulturních aktivit samotných dětí školy. Peněžní výpomoc na obuv a ošacení dětí nejvíce přicházela od Dámského klubu při MOL. Mezi další, kteří finančně podporovali tuto kapitolu rozpočtu školy, patří dámský spolek Vesna a jednotliví sponzoři.

Měsíční služné učitelů se skládalo ze 140 K měsíčně, což za rok vykazovalo 1680 K. Podle délky služby se sazba zvyšovala (vždy od 1. ledna) o 1-6 K, což mnohdy došlo až na 302 K měsíčně. Za rok to tedy vykazovalo 3624 K. S tímto obnosem museli učitelé vyjít. Ve Frýdku patřil plat obyčejného učitele k průměrným platům tehdejšího obyvatelstva.

¹¹⁰ Podrobněji bude o aktivitách hovořeno dále.

¹¹¹ SOka Frydek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

Správci školy náležel dle zákona byt, kuchyň, 2 pokoje s příslušenstvím. Plat byl vyměřen na 204 K měsíčně, jako zvláštní příplatek dostával správce 120 K ročně, který se počítal do penze.¹¹²

Během první světové války muselo být služné správce redukováno, počet vyučujících byl snížen pouze na dva pedagogy a jejich plat byl opět redukován. Plat správce byl zredukován asi o třetinu a plat učitele tvořil polovinu původního platu.¹¹³ Redukce učitelů na dva pedagogy proběhla z nedostatku finančních prostředků pro školu a také z důvodu rapidního snížení docházejících žáků do školy. Většina dětí v době války zůstávala doma. V tomto případě se tedy nejednalo o odchod učitelů-mužů ze školy, z důvodu rukování do armády. Tímto také nedošlo k nahrazování učitelů učitelkami.

5. 2 Učitelství sbor

5.2 a Řídící učitelé

Během dvaceti let jejího trvání Obecné školy ÚMŠ zastávali funkci řídicího učitele celkem čtyři učitelé.

Historicky prvním správcem školy byl Jan Vyšín¹¹⁴, který byl u vzniku školy samotné, jak již bylo řečeno v minulé kapitole. Historické prameny hovoří o Janu Vyšínovi jako o váženém muži se smyslem pro odpovědnost.¹¹⁵ V kronice je uváděno, že měl výborné řečnické schopnosti, a že si uměl svým projevem podmanit spousty lidí. Svými schopnostmi dosáhl mnoha osobních i profesních úspěchů. Podařilo se mu uvést školu do řádného chodu, takže se nenaplnila předpověď stoupenců německé strany o jejím zániku. Jan Vyšín byl velice oblíben u rodičů a brzy si získal jejich důvěru. Pomohl zažehnat krizi, která v roce 1902 vznikla díky neustálým intervencím Němců. Probíhaly agitace proti škole.¹¹⁶ Rodiče žáků přihlášených na mateřskou školu byli postupně předvoláváni na magistrát města Frýdku, aby se z podpory českého školství zpovídali. 5. října 1902 bylo na magistrát města Frýdku předvoláno okolo 40 rodičů mateřské školy, kde jim je vytykána podpora české školy. Rodiče z naplánovaného manipulovaného jednání na frýdecké radnici měli obavy, proto požádali Jana Vyšína o jeho osobní přítomnost na tomto jednání. Jan Vyšín však nebyl na frýdecké

¹¹² SOka Frýdek- Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ Jan Vyšín (1833-1909), první řídicí učitel OŠ ÚMŠ

¹¹⁵ SOka Frýdek- Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹¹⁶ Agitací se zúčastnil také správce panství frýdeckého Bedřich Helm, mezi jinými rovněž ředitel měšťanské školy Antonín Fitz.

radnici vítaným hostem. Němečtí zástupci s ním odmítali jednat. Ohrazuje se proti znásilňování rodičů a poukazuje na nezákonné jednání místní školní rady. Po zdlouhavém šetření byl dokonce pokutován 20 K. Magistrát města Frýdku, tímto nátlakem nakonec dosáhl přechodu 26 žáků do německé školy. Do této germanizační agitace byli zapojeni učitelé, úředníci, spořitelny, zámečtí páni a policie. Ti všichni, jednak sliby, jednak výhružkami přiměli, aby rodiče opravdu své děti přehlásili na německé školy. Lidem bydlícím v obecních domech vyhrožovali výpovědí z bytu, řemeslníkům pracujícím pro zámek zase výpovědí z práce.¹¹⁷

Ujal se výuky v II. třídě. Jako řídící učitel byl prvním zapisovatelem školní kroniky. Založil tradici školy v podobě patriotistických dní. Dne 2. a 10. října, na počest vlády panovníka měla být pořádána slavnost. V té době se jednalo o oslavu vlády Františka Josefa I. Byla konaná mše v chrámu Panny Marie ve Frýdku. Další tradiční akcí byly tzv. radovánky, oslavy konce školního roku.¹¹⁸

Kladným hodnocením jeho práce byly závěrečné protokoly inspekční činnosti školního inspektora Antonína Hawránka, který na závěrečné konferenci školu hodnotil jako úspěšnou. A. Hawránek dříve působil jako ředitel dívčí měšťanské školy ve Frýdku.

Úspěch jeho tříletého působení dokládá také fakt, že z počátečních 40 žáků zapsaných v době vzniku školy, bylo na konci školního roku 1902 zapsáno již 186 žáků.

Ve školním roce 1901/1902 podal J. Vyšín rezignaci, která byla Výborem ÚMŠ v Praze, 2. května 1902 č. 3862 přijata. Dne 31. července téhož roku Jan Vyšín školu opouští a odchází definitivně do penze.

Ve školním roce 1902/1903 je jmenován řídícím učitelem a správcem školy Bohumil Terms. Přišel do Frýdku na mateřskou školu z Malých Kunčic u Ostravy¹¹⁹, kde rovněž působil na mateřské škole. Bohumil Terms absolvuje tříleté studium techniky v Praze. Působil zejména na veřejných školách. Vyučoval také na mateřských školách v Dobřanech, v Trutnově a v Dolním Nemajově.

Správu Obecné školy ÚMŠ přejímá 1. srpna 1902. Ve čtvrtém školním roce bylo na mateřské škole zapsáno 227 dětí, z toho důvodu Bohumil Terms školu rozšířil na pětitřídní. Do nově zřízené opatrovny bylo zapsáno 18 dětí. První pěstounkou byla Eliška Kalužová z Frenštátu pod Radhoštěm.

¹¹⁷ Hrozek, A., Z červánků naší svobody, Frýdek-Místek, 1928, str. 97

¹¹⁸ Konané zpravidla v červenci, podrobněji bude rozebráno v podkapitole o aktivitách a činnostech školních dětí.

¹¹⁹ Malé Kunčice jsou nyní vedeny v katastru jako Kunčice u Ostravy.

Za působení B. Termse proběhl v rámci školy tzv. hospodyňský běh.¹²⁰ Akce byla uspořádána v roce 1903. Byl to ojedinělý projekt, první svého druhu na Frýdecku. Během vedoucí funkce B. Termse navštívil školu inspektor Antonín Hoffmann. V květnu 1904 navštívil školu delegát ÚMŠ Karel Chmel.¹²¹

V červenci roku 1904 ukončil B. Terms svou činnost na Obecné škole ÚMŠ ve Frýdku. Důvodem jeho odchodu bylo převzetí správy školy ÚMŠ v Záluží na Mostecku. Tato škola byla ve své době jednou z největších mateřských škol u nás.

V novém školním roce 1904-1905 převzal správu školy do rukou Jan Košvanec.

Do Frýdku přechází z pracovního postu správce školy mateřské školy ve Znojmě. Obecná škola ÚMŠ byla navštívena v době působnosti J. Košvance zemským inspektorem Karlem Wihlídalem z Opavy. V dubnu byla škola navštívena také okresním inspektorem Václavem Brojem a Antonínem Hoffmanem.

Ve školním roce 1907/1908 J. Košvanec povinně zavedl do osnov všech tříd školy předmět volné kreslení. Tradičně se ujímá výuky ve II. třídě. V tomto školním roce J. Košvanec také ukončil své působení ve škole. V pramenech není bohužel uveden přesný důvod jeho odchodu. Spekuluje se zde pouze o zdravotních problémech zmiňovaného J. Košvance.

Posledním řídícím školy se v novém školním roce 1908/1909 stal Václav Rubeš.¹²² Svou funkci vykonával po dobu 10 let, nejdéle ze všech řídících učitelů mateřské školy ve Frýdku. Václav Rubeš je společně s Janem Vyšínem uváděn jako nejvýraznější osobnost mateřské školy ve Frýdku. Podrobnosti lze nalézt ve spisu – tzv. Osobní arch učitelův. Jeho spis patří k málu dochovaných spisů tohoto charakteru.¹²³ V. Rubeš absolvoval reálnou školu v Praze. Začal studovat na lékařské fakultě, kde absolvoval čtyři semestry, tři semestry byl také posluchačem filozofie. Obě studia probíhala na české části Univerzity Karlovy. Studium dokončil na Učitelském ústavu v Praze. Svou kariéru věnoval zejména výuce na školách ÚMŠ. Ze spisu, který byl vytvořen formou dotazníku, víme, že V. Rubeš nebyl náboženského vyznání. Byl členem těchto spolků: Pobeskydská jednota ve Frýdku, Sdružení pracovníků sociální péče v Československé republice, Spolek „Akademický dům“ v Praze, Spolek národního divadla v Moravské Ostravě, Jednota učitelská na Frýdecku a Občanská beseda ve Frýdku. Na tyto spolky, jako člen ročně přispíval. Byl velice vzdělán v přírodních vědách. Na sebevzdělávání, zejména na nákup knih a odebírání časopisů, vynakládal dosti peněz, ročně

¹²⁰ Tříměsíční kurz. Podrobněji bude hovořeno dále v kapitole o aktivitách školních dětí.

¹²¹ Za účelem kontroly školy

¹²² Václav Rubeš, narozen 1865 v Praze, řídící učitel OŠ ÚMŠ.

¹²³ Viz. SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní výbor, inv. 13

asi 460 K. Za dobu jeho působení v řídicí funkci organizovala škola kromě již tradičních akcí nové aktivity. Jednou z nich byla poprvé uspořádaná beseda s rodiči, jejíž vedením a přípravou byl pověřen učitel Jan Pražák.¹²⁴

Odborné posouzení úrovně řízení školy a vyučování v jednotlivých třídách v době vedení školy Václavem Rubešem bylo provedeno inspektory: Vojtěchem Brojlem, Antonínem Hoffmannem, zemským inspektorem a vládním radou Bedřichem Vrzalem z Opavy. Výsledky posudkových konzultací byly příznivé a chod školy byl kladně ohodnocen.¹²⁵

Za doby vedení mateřské školy Václavem Rubešem škola získává dne 28. dubna 1910, dle č. 5799 právo veřejnosti¹²⁶ s platností od začátku školního roku 1909/1910.¹²⁷ Z minulých kapitol víme, že na počátku byla založena škola jako soukromá obecná škola ÚMŠ. Děti musely chodit dvakrát ročně na přezkoušení do Opavy.¹²⁸

5.2 b Učitelé literárních předmětů a složení sboru

Za dvacet let školy se v učitelském sboru vystřídal zhruba šedesát učitelů. Po tom, co získala škola právo veřejnosti, se v ní učitelé často obměňují. Většina z nich, již po ročním působení ve Frýdku školu opouštěla, což v konečném důsledku nepříznivě ovlivňovalo její chod. Časté personální změny špatně nesli především žáci a jejich rodiče.

Učitelský sbor byl převážně tvořen muži, ale našly se mezi nimi také ženy. Kromě klasických literárních učitelek byly v učitelském sboru tzv. industriální učitelky. Mezi vyučujícími působili také učitelé náboženské výchovy pro římskokatolické vyznání. Byli to většinou členové duchovní správy.

Ve školním roce 1909/1910 byli mezi žáky školy tři evangelického vyznání. Účastnili se tak společně s ostatními žáky veřejných škol náboženského vyučování, jež udílel evangelický vikář Ondřej Buzka.¹²⁹

Zabývat se v této práci každým učitelem, který na mateřské škole působil, by bylo asi neefektivní, proto uvádím jen ty, kteří se do historie školy významněji zapsali. Mezi zmíněné patří: Růžena Endersová, František Pražák a Bohumil Sylla.

¹²⁴ Více budeme hovořit o Janu Pražákovi dále.

¹²⁵ Viz. SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní výbor, inspekční zpráva, inv. č. 12

¹²⁶ Zákon o veřejnosti školy vychází z říšského zákona ze dne 14. května 1869, jímž se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. Je rozdělen do několika oddílů: A. O veřejných školách obecných. B. O navštěvování školy C. O vzdělávání učitelů a uzpůsobení k učitelství. viz. Kopáč, J., Riedl, M. *Materiály ke studiu dějin pedagogiky*. Praha, SPN 1967

¹²⁷ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ Tamtéž

Slečna Růžena Endersová přišla do Frýdku ze školy v Rychvaldě na Opavsku.¹³⁰ Ujala se výuky I. třídy na Obecné škole ÚMŠ. Vyučovala ruční práce. Později učila německý jazyk ve všech třídách školy. Prameny uvádí, že slečna Růžena Endersová obětovala škole mnoho ze svého volného času. Často brávala děti vyšších ročníků na procházku za město. Jednou dokonce sama ve svém malém podnájmu připravila pro skupinku dětí malou odpolední svačinu. Byla členkou Dámského odboru MOL ve Frýdku a zakládající členkou ženského spolku Besídka ve Frýdku.¹³¹

Ve školním roce 1909/1910 byla pověřena dozorem nad třemi hochy a čtyřmi dívkami na slezské výpravě do Prahy. Její působnost na škole je datována od 16. 9. 1905 do 21. 6. 1910.

Dalším významným učitelem byl František Pražák. Narodil se v Chroustovicích v Čechách. Vystudoval Učitelství ústav v Hradci Králové. Působil na veřejných školách ve Lhotě, Zámrsku a ve Sv. Jiří v Čechách. Na Moravě vyučoval na škole ÚMŠ v Novém Jičíně. Za rok svého působení na obecné škole ÚMŠ byl František Pražák velice aktivní. Jeho největším počinem na mateřské škole ve Frýdku byla organizace první besedy s rodiči. Byl to důležitý krok ze strany školy. Jeho záměrem bylo především navázat styk mezi domovem dětí a školou. Od roku 1908, kdy byla beseda poprvé uspořádána, se besedy organizovaly vždy třikrát za rok. Dne 11. 10. 1908 byla uskutečněna pod jeho vedením první beseda s rodiči. Hlavní téma jeho diskuze mělo tři okruhy.

Téma mělo název Nové cesty ve výchově dítěte. Upozorňoval na pravidelnou a pečlivou docházku dětí do školy. Mluvil také o tom, že by rodiče měli znát alespoň něco ze školských zákonů. Pohovořil s rodiči o osnovách. Nakonec žádal rodiče, aby o svá dítky pečovali také během letních prázdnin. Beseda byla rodiči poměrně slušně zastoupena. Přišlo na ni v průměru 50 rodičů. Někteří z rodičů se dokonce zapojili do debaty. Besedu navštívil také inspektor Antonín Hoffmann a delegát ÚMŠ – Václav Kůrka. František Pražák působil na Obecné škole ÚMŠ ve Frýdku v době od 16. 9. 1908 do 31. 12. 1909.

Posledním zmíněným je Bohumil Sylla. Studoval v Praze, kde také absolvoval Učitelství ústav. Specializoval se na tělovýchovu. Byl velice pohybově nadaný. Podle pramenů byl také vynikajícím studentem. Na Obecné škole vyučoval v V. třídě a tělesnou

¹³⁰ Bohužel díky nepřesnému záznamu, který v kronice vyhotovil Bohumil Terms, více osobních informací o slečně Růžene Endersové nemáme.

¹³¹ Společně s Růženu Endersovou přijela do Frýdku její sestra Marie Endersová, pensionovaná učitelka z Hořic v Krkonoších. Marie se stala v roce 1907 jednatelkou Dámského odboru MOL ve Frýdku. Díky nevyhovujícím podmínkám obě sestry ze spolku vystoupily a založily v roce 1907 spolek Besídka. Spolek vznikl podle vzoru brněnské Vesny, později se stal spolek jejím odborem. V rámci Besídky byly sestry koordinátorkami pořádání divadel, slavností a jiných podniků.

výchovu ve všech třídách školy. Zasadil se o obnovení žákovské knihovny. Požádal ÚMŠ v Praze o její obnovení. ÚMŠ nakonec darovala žákovské knihovně 48 nových svazků. Neméně se Bohumil Sylla podílel na úpravě a údržbě školní zahrady. S žáky IV. a V. třídy pečoval o zahradu. Ve školní zahradě vysázel s žáky květiny, keře, ovocné stromy. Byly vytvořeny také zeleninové záhony.¹³² Bohumil Sylla působil na škole v období od 16. 9. 1908 do 15. 7. 1909.

Během první světové války museli učitelé pracovat za snížené mzdy. Vyučování bylo přerušeno. Škola se musela omezit pouze na dva třídní učitele. Jedním byl řídicí učitel Václav Rubeš a druhou vyučující byla Anna Bollechová.

Na konci této podkapitoly bych se ráda pozastavila nad ženskou otázkou v učitelském sboru. Zpočátku, až na jednu výjimku,¹³³ mohly ženy na Obecné škole ÚMŠ vyučovat pouze ženské práce. Byly tzv. industriálními učitelkami. Popřípadě působily jako vychovatelky v opatrovně při Obecné škole ÚMŠ. Během několika let se ženy-učitelky objevily na místech třídních učitelů. Podmínkou pro vykonávání služby bylo, že se žena nesměla vdát.¹³⁴

5. 3 Počet tříd, skladba žactva a vykázaná školní docházka

První léta Obecné školy ÚMŠ byla velice těžká. Vybavení školy bylo zpočátku skromné. Než si škola získala respekt veřejnosti, bylo potřeba se spokojit s málem.

V prvním roce školy bylo přihlášeno 70 dětí. Prijato ze zákona bylo pouze 40 dětí.¹³⁵ Ve školním roce 1899/1900 se tedy vyučovalo pouze v jedné třídě. Třídu navštěvovalo 15 dívek a 25 chlapců.¹³⁶

Třída byla složena zejména z chudých dětí. Žáci byli především dětmi řemeslníků z Frýdku nebo z blízkého okolí. Rodiče dětí byli dělníci, domkáři, krejčí, topiči, hlídači, chalupníci, barvíři, cihláři, bednáři aj.¹³⁷ Děti ze sociálně výše postavených rodin navštěvovaly samozřejmě školy německé. Jelikož výše postavené obyvatelstvo Frýdku nijak zvlášť nebrojilo proti německé byrokracii a způsobu života a jak již bylo několikrát řečeno,

¹³² Na podzim byla zelenina sklizena a uschována ve školním sklepě. V zimních měsících pak byla zelenina použita do polévek, které byly po celou zimu vařeny dětem.

¹³³ Augusta Kubátová

¹³⁴ Hasnerova reforma. Umožňuje sice vznik veřejného dívčího učitelského ústavu končícím maturitou. Tím je umožněn vstup do veřejných laických škol, avšak se nesměly učitelky provdat. Po provdání již nemohly učit. Celibát učitelek zrušilo až Národní shromáždění roku 1919. Obecně toto platilo do roku 1922.

¹³⁵ Viz. předchozí kapitola

¹³⁶ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹³⁷ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

děti měli mít zajištěný společenský postup. Každopádně pokud dítě ovládalo němčinu, tak o jeho dalším uplatnění rodiče nepochybovali.

Jedině děti pokladníka Občanské záložny Jana Skarabelly a děti Ferdinanda Sládka byly výjimkou.

Děti, které navštěvovaly matečnickou školu, patřily vzhledem ke své rodinné příslušnosti k nižším vrstvám obyvatel Frýdku. Během dvaceti let školy se výrazně sociální skladba žáků nezměnila.

Ve druhém školním roce je již přihlášeno dokonce 133 dětí. Škola byla rozšířena na trojtřídní. V první třídě bylo zapsáno 42 dětí, druhou třídu navštěvovalo 43 dětí a ve třetí třídě bylo 48 dětí. Počet děvčat a chlapců byl v poměru stejný.

Po skončení zápisu do školního roku 1902/1903 bylo zapsáno 227 dětí. Do té doby nikdy více dětí ve škole nebylo zapsáno. Matečnická škola z toho důvodu byla rozšířena na pětitřídní. Vzhledem k počtu zapsaných dětí si škola pět tříd udržela i nadále, a to po dobu 12 let. Období, kdy měla matečnická škola pět tříd, trvalo od počátku školního roku 1902/1903 do konce školního roku 1913/1914.¹³⁸

V roce 1914 začala I. světová válka, což ovlivnilo dosavadní vývoj matečnické školy. Ve školním roce 1914/1915 se zapsal poměrně slušný počet dětí. Přihlásilo se celkem 195 dětí, avšak na pět tříd již počet dětí nestačil. Matečnická škola v novém školním roce 1914/1915 otevřela pouze čtyři třídy, jelikož se počet přihlášených dětí nedostačoval počtu pro otevření páté třídy.

V následujícím školním roce vlivem válečného stavu počet zapsaných dětí prudce klesl. Mnoho z rodičů nechávali během válečných let své děti doma. Většinou děti pomáhaly v domácnosti, staraly se o sourozence nebo vypomáhaly v zemědělství.

Nový školní rok 1915/1916 byl zahájen jenom se 152 žáky. Kapacita žáků nedostačovala na otevření většího počtu tříd. Řídící matečnické školy měl tedy v plánu otevřít tři třídy. Z finančních důvodů mu to nebylo povoleno. ÚMŠ nařídila matečnické škole, aby byli její žáci vyučováni pouze ve dvou třídách.

V školních letech 1916/1917 a 1917/1918 se počet dětí jenom snižoval. Ve školním roce 1917/1918 klesl počet žáků na 81. Tento počet byl rekordně nejnižší od založení školy. Nejvyšší počet žáků byl zaznamenán ve školním roce 1903/1904, kde bylo zapsáno 269 dětí.

¹³⁸ Tamtéž

Poslední školní rok 1918/1919 byl pro školu symbolický. Na základě úředního nařízení děti odcházejí do veřejných městských škol. Školní rok se stal symbolickým, jelikož trval pouze do února roku 1919. Od února všechny děti odešly do veřejných městských škol.

V tomto posledním školním roce bylo přesto zapsáno 91 dětí. V pololetí tohoto roku mateřská škola ukončila svou dvacetiletou činnost.

Školní docházka byla velice diskutovanou záležitostí. Na základě vyhodnocení sledování vykázané docházky dětí ve všech pěti třídách obecně můžeme říci toto: v prvních třídách byl v průměru nejmenší počet dětí v únoru, přítomných bylo ve třídě pouze okolo 76%. Naopak největší počet dětí byl zaznamenán v měsíci prosinci, kde je účast v první třídě téměř 93%. Ve druhé třídě byla účast nejmenší v měsíci červnu, bylo zaznamenáno 84% přítomných dětí. Nejlepší docházka žáků druhé třídy byla v září, školu navštěvovalo celých 96% dětí. Ve třetí třídě stejně jako v první třídě bylo nejméně dětí ve škole v měsíci únoru, procentuálně necelých 86%. V měsíci září však byla docházka ve třetí třídě na 100%! Čtvrtá třída se vykazovala nejmenší návštěvnost žáků v červnu, přítomno bylo ve škole kolem 89% dětí. V září opět byla docházka poměrně vyšší. Ve čtvrté třídě se počet žáků v září pohyboval okolo 97%. Pátá třída měla vysokou návštěvnost také v září a počet dětí se dostal na 89%, což je zářezující číslo, pokud hovoříme o účasti, která by měla být nejvyšší, když srovnáváme procentuálně s ostatními třídami. Zajímavé je také, že nejméně dětí z páté třídy školu navštěvovalo v měsíci dubnu. Dostáváme se procentuálně na číslo 73.¹³⁹

Pokud srovnáme docházku ve všech třídách, můžeme říci, že celkově nejslabší docházka byla ve třídě páté. Zajímavá je také vykázaná účast dětí z první třídy, a to v měsíci prosinci, kdy školu navštěvovalo nejvíce dětí z této třídy. Měsíc únor je v přítomnosti žáků druhých a čtvrtých tříd je také velice slabý. Pozastavuji se také nad faktem, že nejnižší docházka v páté třídě byla zaznamenána v měsíci dubnu.¹⁴⁰

Faktorů, které ovlivňovaly školní docházku, bylo několik. V zimních měsících byla docházka dětí ovlivněna především zimním obdobím a počasím samotným. Děti, které bydlely v okrajových částech města, nebo přicházely do školy z přilehlých vesnic, často kvůli velkým mrazům nebo množství sněhu do školy nakonec nedošly. Musíme také myslet na to, že většina dětí nevladla obuv nebo teplé oblečení na zimu. Čas od času při zvláštních školních příležitostech dostávaly chudé děti darem od Dámského klubu při MOL ve Frýdku ošacení a obuv.¹⁴¹

¹³⁹ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Podrobněji bude rozebráno v následující kapitole.

Nedostatečná docházka páté třídy v měsíci dubnu byla ovlivněna prací a výpomocí dětí na polnostech a v zemědělství. Rodiče často nechávali děti doma, aby vypomáhaly v domácnosti, na polích a vyrážely na pastvu s hospodářskými zvířaty na vzdálenější louky a pastviny.

Děti také často zůstávaly doma, aby hlídaly své sourozence, když rodiče odcházeli daleko za prací. Pokud onemocněl jeden z rodičů, druhý musel obstarávat živobytí, muselo dítě zůstat doma, aby se staralo o nemocného, vařilo a staralo se o celou domácnost.

Docházku také v posledních letech školy (1915-1918) podstatně ovlivnila první světová válka. Většina dětí do školy nechodila. Za války byl nedostatek potravin.

V koloniálech byly základní potraviny nedostatkovým zbožím. Děti byly často pověřeny obstarávat jídlo pro rodinu mimo bydliště. Vydávaly se mnohdy i do několika kilometrů vzdálených vesnic pro vejce, mléko, mouku aj.

Čas od času byly starší děti, okolo 13. roku posílány do služby, aby se naučily řemeslu. Tyto děti buď školu opustily úplně, nebo přerušily výuku na tři až čtyři měsíce. Do školy se zpět mohly vrátit, ale nastoupily zpravidla do nižšího ročníku.

Nakonec bych chtěla dodat, že doba může být různá a ovlivňuje tak každý prvek každodenního života, ale něco lidem a dětem zůstává stejné. Jsou to povahové vlastnosti a občasná nechuť k plnění povinností a udržování daných pravidel. Ve třídních výkazech tříd jsem se velice často zarazila nad uvedenými poznámkami, které se týkaly docházky a omluvenek hodin u jednotlivých žáků. Jedna žákyně uvedla jako důvod své nepřítomnosti v posledním týdnu před Vánoci, že nedošla do školy proto, že si myslela, že na tento týden byly ustanoveny zimní prázdniny. V jiném případě se žák třetí třídy omlouval, že nepřišel do školy, protože nenašel doma, co by si mohl obout. V dnešní době se můžeme pousmát nad omluvenkou typu: „Šel pást kozy k tetě na Morávku.“¹⁴² Tehdy byl ale takový zápis ve třídním výkazu naprosto normální a byl učitelem akceptován.

Některým žákům (zejména žákům pátých tříd) byly uděleny tzv. úlevy. Znamenalo to, že nemuseli navštěvovat školu státem určenou dobu. Děti se tak věnovaly práci doma nebo, jak již bylo řečeno, odcházely za prací a sloužit.¹⁴³ Tímto se povinná školní docházka, která byla dodržována dle Hasnerova zákona z roku 1869, který předepisoval povinnou školní docházku na osm let, zkrátil na šest let.

¹⁴² SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁴³ Umožnila to na základě modifikace Hasnerova zákona tzv. školskou novelou z roku 1883. Nemajetní rodiče díky této novele mohli o úlevy žádat. Školská novela byla definitivně zrušena až tzv. malým školským zákonem z roku 1922.

Hovoříme-li o školní docházce dětí, musíme se zmínit o zdravotním stavu žáků, který docházku může ovlivnit. Celkově byl zdravotní stav žactva uspokojivý. Za dobu existence matiční školy byla zaznamenána v žactvu pouze dvě úmrtí. Občas se vyskytla epidemie příušnic, spalniček, zarděnek aj.¹⁴⁴

Zdravotní péči dětí matiční školy zajišťoval doktor Jaroslav Hradetsky z Frýdku a Miroslav Dostál z Místku. Léky hradil Dámský klub při MOL a odbor Vesny.

5.4 Stravování školních dětí

Dříve než přejdeme k samotnému stravování dětí, které se z části odehrávalo také ve škole, pozastavila bych se nad skladbou stravy a denního režimu obyčejných lidí na Slezsku. Jedině takto si můžeme utvořit ucelený náhled na každodenní koloběh života obyčejných lidí, abychom si poté odvodili, jak se asi mohly mít jejich děti.

V celém Slezsku se dlouho dochovala lidová strava. Frýdek je geograficky podhorské město¹⁴⁵, které ještě na počátku 20. století zdaleka nemělo podobu klasického industriálního města. Tento status město získalo až ve 30. letech 20. století.

V Beskydech se nejčastěji pěstovaly brambory, zelí, kapusta a luštěniny. U každé chalupy byl vysázen alespoň malý sad. Většinou byly vysázeny jabloně, švestky a hrušně. Vzácně se vysazovaly višně a třešně. Na takových místech pak vznikly vísky, které po ovocném stromu dostaly pojmenování. Např. Třešňovka aj.

Pokrmy se tedy připravovaly nejčastěji z brambor. Nejčastější přílohou bylo zelí či kapusta. Ve všední dny se jedly polévky, luštěniny a jednoduché pokrmy z mouky, které se mlely na domácím mlýnku. K pokrmům se v této oblasti pilo kysané mléko.

Děti z matiční školy nebyly vychovávány v přepychu. Jako děti chudých rodičů mnohdy ani neznaly členění dne podle jednotlivých chodů. Nejčastějším pokrmem byl opravdu suchý chléb. Děti si často zbytky nosily po kapsách, zvláště pak holčičky měly drobků plno kapsy u zástěrek.¹⁴⁶ Vyučující děti za to káral. Pokud byl učitel zvlášť přísný, musely děti opustit třídu a jít se převléci, aby neučily zlovykům ostatní děti, zvláště pak ty mladší. V jarních a letních měsících si děti „ukořistily“ potravu snáze než v zimě. V zimě však byl potravin nedostatek.

Proto díky péči a neustálé podpoře frýdeckého Dámského klubu při MOL ve Frýdku byl založen tzv. polévkový ústav. Každým rokem vařily dámy dětem polévku k obědu v období

¹⁴⁴ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁴⁵ Geograficky patří do Pobeskydí. Jedná se o pohoří Moravskoslezské Beskydy.

¹⁴⁶ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

od konce listopadu do poloviny března. Polévky byly připravovány v kuchyni řídícího učitele. Záměrem bylo, aby měly děti alespoň jedno teplé výživné jídlo denně.¹⁴⁷ Dítě dostalo polévku pouze na žádost rodičů, kteří takto potvrdovali svým podpisem, zda si přejí nebo nepřejí, aby se jejich dítě stravovalo ve škole. Možnost tohoto stravování využívaly hlavně přespolní děti. V součtu se vařilo asi pro 100 dětí. Během celého zimního období se vydalo školním dětem kolem 3768 porcí.¹⁴⁸ K vaření polévek bylo hojně využíváno hlavně brambor, červené řepy, kostí a občas slaniny. Vařila se luštěninová jídla. Někdy také rýže se skořicí. Občas měly děti na „jídelničku“ kávu s *příkusem*, což byl většinou perník. Celý projekt byl financován Dámským klubem. Finance získával klub často ze sponzorských akcí nebo z výtěžků různých charitativních akcí. Celkově bylo každým rokem vynaloženo na „polévkový ústav“ okolo 800 K.¹⁴⁹

5.5 Oblékání školních dětí

Zabýváme se obdobím, které je zasazeno do konce 19. století a začátku 20. století. Tento přelom nastal taky v módě. Byla to doba, kdy se ustupuje z tradiční klasické formy, ve které byly děti určitými „miniaturami“ módy dospělých. Ve 20. století můžeme skutečně hovořit o dětském oblečení, které bylo alespoň v rámci možností vzdušnější a praktičtější. Dětská móda byla méně závislá na módě dospělých.

Na dětském oblečení určitě vynikaly sociální rozdíly. Děti chudších obyvatel Frýdku a venkovanů získaly často první solidní oděv až ve službě.

My však sledujeme skupinu dětí, která neděli trávila dopolední mši v kostele a zbytek dne trávila na louce se sourozenci nebo pomáhala rodičům doma.

Ve Slezsku se v této době ještě často objevují prvky krojové. Zvláště venkovské obyvatelstvo krojovou tradici udržovala zhruba do poloviny 30. let 20. století.¹⁵⁰

Nyní si můžeme blíže představit, jak děti asi chodily oblékány. Na základě dobových fotografií a díky monografií, kde pamětníci vzpomínají na svá dětská léta víme, že děti chodily oblékány jednoduše a prostě. Barva oblečení byla především hnědá, bílá, modrá a červená. Chlapci nosili plátěné kalhoty, bílé košile a občas jako dekoraci měli na hlavách čapky. Holčičky nosily zpravidla jednoduché šaty se sukněmi pod kolena. Velice časté byly

¹⁴⁷ Kolektivní oběd ve školách je dnes naprostou samozřejmostí, avšak školní jídelny a společné stravování dětí je záležitostí až 50. let 20. století.

¹⁴⁸ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Foldyna, J., O vzniku textilní výroby ve Frýdku-Místku, str. 215

na děvčatech zástěrky. Jako pokrývku hlavy používala děvčata šátek.¹⁵¹ Materiál byl mnohdy ušit ze lněného vlákna. Len se v kraji poměrně hojně pěstoval. V Kunčicích pod Ondřejníkem¹⁵² se dokonce specializovali na pěstování lnu. S rozvojem textilního průmyslu ve Frýdku se materiál zkvalitňoval a textilie byly bavlněné.

Oděv byl však finančně náročnou záležitostí. Děti tak nosily jeden oděv prakticky do „roztrhání“. Rodiče jim neobměňovali oděv každým rokem. Stávalo se, že děti nosily oblečení, ze kterého dávno vyrostly. Luxusem již bylo, když mělo dítě oblečení na teplejší měsíce a oblečení na zimu. Teplé oblečení na zimu bylo pro chudé obyvatelstvo těžko k sehnání a problémem. Obuvi také v chudých rodinách nebylo nazbyt. Některé děti pravidelně přicházely do školy bosé. Tuto skutečnost často odmítali mnozí z vyučujících. Později byly děti kárány za to, že nepřišly do školy obuté.¹⁵³

Podporu dětem v tomto směru opět poskytoval Dámský klub z odboru MOL ve Frýdku. Každé Vánoce byly pořádány besídky, kde krom dalších aktivit¹⁵⁴ byly chudé děti obdarovány šaty a obuví. Velkým dílem přispíval také svou sbírkou na ošacení dětí dámský klub Vesna, který spolupracoval s Dámským klubem při nadační činnosti. Samozřejmě, že podle potřeby děti dostaly nový oděv i mimo vánoční koledu.

5.6 Osnovy obecné školy ÚMŠ

Matiční škola vznikla v době, kdy do pedagogiky přicházely nové vlivy a směry.

Přelom 19. a 20. století je označován za období změn. Odborníci charakterizují danou dobu jako příznivou a vedoucí ke stabilizaci školství. České školství zdaleka však nebylo stabilizované. Po tzv. jazykové a kulturní fázi českého národního obrození či hnutí se sice podařilo prosadit požadavky české politiky v školské oblasti vedoucí k rovnoprávnému postavení českého a německého školství v monarchii, jejich plnému naplnění a uskutečnění však bránila politika německých zastupitelů z českých zemí, kteří se velmi často přiklonili na stranu německého nacionalismu.

Škola se tedy musela při tvorbě osnov držet daných pravidel, které vcházely z říšského zákona ze dne 14. května 1869, který ustanovoval pravidla vyučování ve školách obecných.

Obecné školy měly sloužit k výchově dětí v mravnosti a náboženství, k nabytí základního vzdělání, které bude použitelné pro další život. Na každé obecné škole se mělo

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Vesnice ležící asi 22 km od Frýdku.

¹⁵³ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁵⁴ O besídkách bude hovořeno v následující kapitole o aktivitách dětí matiční školy.

vyučovat alespoň těmto předmětům: náboženství, jazyk, počty, přírodověda, zeměpis a historie, psaní, tělocviku, zpěvu a geometrii. Děvčata měla absolvovat výuku ženských ručních prací a nauku o hospodářství.

O jazyce, ve kterém budou žáci vyučováni, měla v mezích zákona rozhodnout Zemská školní rada. Učební látka měla být rozvržena dle roků a náročnost látky se měla zvyšovat postupností ročníku. Počet vyučovacích hodin měl být vyměřen v osnovách vyučování dle uvážení řídicího učitele školy.

V polovině 19. století se rozvíjí pedagogická teorie německého filozofa myslitele Johanna Friedricha Herbart¹⁵⁵. Významně ovlivnil pedagogickou teorii i vyučovací praxi jak v Německu, tak i v českých zemích rakouské monarchie. Snažil se o humanizaci výchovy. Herbart stanovil čtyři stupně vyučování, které jsou známé pod názvy: jasnost, asociace, systém a metoda. Upozorňuje také na vzájemný vztah obsahu, vyučujícího učitele a učícího se žáka. Také nazýváno jako *Herbartův* či *didaktický trojúhelník*.

Musíme však zmínit nepochybně jednoho z hlavních představitelů české pedagogiky, který navazoval na pozitivismus, ale také na Herbartův systém. Byl to Gustav Adolf Lindner¹⁵⁶, jehož dílo významně ovlivnilo českou pedagogiku poslední třetiny 19. století.

Metody používali také učitelé na matiční škole ve Frýdku, alespoň dle zápisů v hlavním katalogu školy, kde byl celoroční plán vypsán řídicím učitelem. Počet předmětů vyučovaných v jednotlivých třídách se mnoho neliší od současných normou určených vyučovacích hodin na prvním stupni základní školy. Týdenní učební plán školy pro první až pátou třídu byl následující:

¹⁵⁵ J.F. Herbart (1776-1841) patří k představitelům německé filozofie. Nesympatizoval s romantismem či voluntarismem jako specificky německou reakcí na osvícenství.

¹⁵⁶ Gustav Adolf Lindner (1828-1887), byl ředitelem učitelského ústavu v Kutné Hoře a později profesorem pedagogiky a prvním ředitelem českého pedagogického semináře na české Karlo- Ferdinandově univerzitě v Praze.

Tabulka týdenního učebního plánu školy

	I.	II.	III.	IV.	V.
Náboženství	1	1	2	2	2
Čtení	4	3	4	3	2
Psaní	4	2	1	1	1
Jazyk vyučovací	4	6	4	4	3
Němčina	-	-	2	3	4
Počty a měřické tvarosloví	2	4	4	4	4
Přírodopis a přírodopyt	-	-	1	2	3
Zeměpis a dějepis	-	-	1	2	3
Kreslení	-	1	1	2	3*
Zpěv	1	1	1	1	1
Tělocvik	1	1	2	2	2**
Ženské ruční práce	-	-	2	3	3
Celkem	17	19	25	29	31

*Pro dívky byly určeny jen dvě hodiny kreslení. Hodina byla nahrazena předmětem ženské ruční práce.

** Dívky se tělocviku neúčastnily, jelikož se jim hodiny tělocviku kryly s předmětem ženské ruční práce.

Výjimky v osnovách školy se týkaly německého jazyka a tělocviku. Dle nařízení ÚMŠ se německý jazyk učil až od třetí třídy jako předmět nepovinně volitelný. Tělocvik od druhé třídy dívky neměly, jelikož na žádost rodičů byla pro dívky přidána hodina ženských ručních prací, které se poté kryly s hodinami tělocviku. Změna přišla až ve školním roce 1912/1913, kdy se do tělocviku přihlásilo tolik děvčat, že musel být upraven rozvrh tak, aby se i ony mohly zúčastnit tělocviku a aby přitom nezameškaly ruční práce. Ženské ruční práce a industriální výchova byla tehdy podstatná a důležitá. Nutnost industriální výchovy se objevil již v roce 1799, kdy byly v Čechách zaváděny Františkem Kindermannem¹⁵⁷ industriální

¹⁵⁷ František Kinderman (1740-1801), významný školský reformátor. Po studii teologie na pražské univerzitě se stal Kindermann kaplanem a později děkanem v jihočeských Kaplicích. Zajímal se o školství. V roce 1774 se stal členem Komise pro Království českého s úkolem řídit zemské školství. V roce 1777 byl za své zásluhy v oblasti školství povýšen Marií Terezií do šlechtického stavu. Za vlády Josefa II byl Kindermann vrchním ředitelem německého školství. V roce 1790 se stal biskupem v Litoměřicích.

kurzy.¹⁵⁸ Kindermann požadoval, aby při každé škole byly zřizovány dílny, pole nebo zahrady. Výuka měla být prohloubena o učení o přírodě, mechanismu, chovatelství, pěstování, zpracování vlny, bavlny, lnu aj. Dívky se měly učit šít, plést, zhotovovat krajky, vařit, péct atd. Výsledky práce měly děti motivovat v jejich učení a zdokonalování v praktických dovednostech. Počátkem školního roku 1907/1908 bylo zavedeno volné kreslení ve všech třídách povinně.

Za první světové války bylo vyučování zkráceno. Týdenní počet vyučovacích hodin byl upraven pro všechny třídy takto: tři hodiny počtů, dvě hodiny němčiny a ženských ručních prací, jedna hodina kreslení, tělocviku, zpěvu a náboženství, čtení, psaní a jazyk vyučovací byl vyučován ve vyšších třídách po pěti hodinách a v nižších třídách po deseti hodinách.¹⁵⁹

K výuce byly použity učebnice schválené ministerstvem kultu a vydané v c. k. knihoskladu. Pro každou třídu byly určeny zvlášť.¹⁶⁰

V roce 1915 byly zavedené a všemi používané čítanky zakázány a byly staženy ze škol. Do doby, než byla čítanka upravena, používali učitelé ve vyučování ke čtení Biblickou dějepravu. V listopadu již škola obdržela nově upravené čítanky, které byly schváleny c. k. ministerstvem vyučování.

Výše zmíněné učebnice byly všem žákům zapůjčeny a byly pořízeny na náklad Ústřední matice školské v Praze. Psací potřeby, sešity a kreslicí potřeby byly dětem poskytovány zdarma. Financováním veškerých školních pomůcek se opět ujal Dámský klub odboru MOL ve Frýdku.¹⁶¹

Učební plány a obsah výuky v jednotlivých předmětech bylo možno sledovat na dochovaném třídním výkazu ze třetí třídy pro školní rok 1913/1914. Po nahlédnutí do třídního výkazu je třeba uvést, že v klasických předmětech jako je matematika, psaní a jazyk vyučovací, který byl samozřejmě jazyk český, se základ učební látky nijak zvlášť neliší. Pozastavili bychom se dnes možná nad „cvikem rychlopisu“ v hodině psaní. V českém jazyce měly děti kromě pravopisu a mluvnice také sloh, kde se mimo prací na zadaná témata učily jak napsat dopis s pozváním na významný den či svátek, ale také jak vyplnit jakoukoli objednávku.

¹⁵⁸ Kindermann požadoval, aby při každé škole byly zřizovány dílny, pole nebo zahrady. Výuka měla být prohloubena o učení o přírodě, mechanismu, chovatelství, pěstování, zpracování vlny, bavlny, lnu aj. Dívky se měly učit šít, plést, zhotovovat krajky, vařit, péct atd. Výsledky práce měly děti motivovat v jejich učení a zdokonalování v praktických dovednostech. Viz . KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny Pedagogiky*. 1. Praha : Grada, 2008 str. 89

¹⁵⁹ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁶⁰ Podrobný přehled učebnic viz. Pozn. č. 160

¹⁶¹ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

V přírodopise se děti učily jaké funkce má lidské tělo, anatomii a život zvířat, rostliny, a to nejenom rostoucí na našem území. Naslouchali také výkladu o velrybách, tuleních a rostlinách cizích krajů. V dějepise a zeměpise se vyučovaly jak zeměpisné pojmy z českého území, tak povrch zemský. Učitelé se mnohdy zaměřili na nejbližší okolí. Děti podrobně znaly Beskydy, Slezsko – Sudety, Ostravsko a rozvoj s ním spojený. Co se týče dějepisu, zaměřovali se učitelé ve výuce třetí třídy na dějiny do zániku Velkomoravské říše.¹⁶²

V hodinách zpěvu se děti učily psát noty v jednotlivých stupnicích. Třetí třída musela zvládnout stupnice C-dur a G-dur. Zpívaly písně krajové, moravské a české. Třídou zněla písně jako Hajej můj andílku, Můj milý tatíčku, já vás prosím, Muzikanti co děláte, Tovačov, Tovačov, Proč bychom se netěšili, Kde domov můj aj. O Vánocích samozřejmě zazněly koledy.¹⁶³

Náměty a články v hodině čtení byly rozmanité. Četlo se především z čítanek určených pro každou třídu zvlášť. Pokud se podíváme na názvy jednotlivých článků, můžeme si utvořit obraz tehdejší společnosti. O vztazích k domovu, rodičům, dětem a historii. Nacházíme zde články s názvy: Matičce, Dobrý člověk, Hodný člověk, Pravidla životní, Motlitba, Přísloví o Pánu Bohu, Král a Chalupník, O Libuši a Přemyslovi, Ostrava, Germáni a Římané, O nakažlivých nemocech aj.

Ruční práce byly nezbytnou součástí výchovy a výuky dívek. Učily se plést a šít. V hodinách nadplétaly punčochy, lemovaly látkami, látalý punčochy a šály. Učily se různým stehům a stylům pletení.¹⁶⁴

Žáci byli hodnoceni známkami na stupnici od jedné do pěti. Byli hodnoceni v několika bodech. Kromě mravů a prospěchu v jednotlivých předmětech se známkovala také pilnost a vnější úprava písemných prací.

Prospěch žáků nijak nevybočoval z normálu. V každé třídě byly děti s výborným prospěchem, děti s průměrným prospěchem a děti, co měly s prospěchem problémy. Dle třídních výkazů nelze určit, zda měly dívky lepší prospěch než chlapci a naopak. Výsledky dětí byly podobné a poměrně vyrovnané. Musím však dodat, že ke známkování učitelé přicházeli zodpovědně a byli ve známkování přísní. Nebylo nic pozoruhodného na tom, že se našly děti, které musely opakovat ročník. S touto skutečností se počítalo a nikdo se nad tím nějak zvlášť nepozastavoval.

¹⁶² SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Tamtéž

Při listování jednotlivými třídními výkazy stojí za pozornost poznámky učitelů k prospěchu a chování u některých žáků. V kolonkách určených pro poznámky je možno najít i tyto výroky: Marta Rumpálová - *Nechtělo se jí do školy. Prý omylem, že jsou zavedeny zimní prázdniny. Má to prý daleko, pokud potvrzují mrazy, žádá o omluvu.* Justýna Čvandová - *Neumí Věřím.* Oldřich Míček - *Dobře chápe, ale nedbalý. Zlomyslný.* Alfons Ševčík - *Dne 19.12. odešel v přestávce bez hlášení. Svedl též Milana Bendu. Neumí Zdravas.* Skokanová Ludmila – *blbá.* Paseková Marie – *Málem blbá.*¹⁶⁵ Tyto poznámky se čtenářům budou jevit vtipné. Avšak například přízvisko *blbá* bylo použito ve smyslu hloupá, špatně se učící.

Poznámky týkající se motliteb by nám dnes jistě přišly také zbytečné, avšak v té době se kladl opravdu velký důraz na náboženskou nauku a na náboženské vyznání jako takové. Kdo neuměl základní motlitby, byl prakticky považován za bezvěrce.

5.7 Aktivity školních dětí a aktivity vyvíjené školou

Školní rok děti nestrávily jenom plněním úkolů, učením a školních povinností. V každém roce byly vyhrazeny dny, kdy si děti užívaly odpočinku a radovánek. Události, které se lišily od všedních dní, můžeme rozdělit následně: 1. Patriotské dny

2. Vánoční besídka
3. „Radovánky“
4. Výlety
5. Divadelní představení

Zvláštní skupinu tvoří projekt Hospodyňský běh, který byl realizován ve školním roce 1903/1904 pod vedením řídícího učitele Bohumila Termse. Kurz trval od 5. prosince do 21. února. Navštěvovalo ho 19 děvčat ze Slezska a 3 děvčata z Moravy. Učitelkou hospodyní byla Marie Halousková, kurz ručních prací vedla Jana Svobodová. Akce byla umístěna v prvním patře domu Občanské besedy.¹⁶⁶ Kurz byl zakončen velkou výstavou a oslavou, kam zavítaly osobnosti z celého kraje, Těšína a z Opavy. Byl to ojedinělý projekt svého druhu na slezském území.

Patriotické dny byly organizovány vždy na počátku školního roku, pravidelně se konaly v říjnu a listopadu. Byly pořádány na počest vládnoucího panovníka. V případě nutnosti nebo nějaké významné státní události byl patriotický den pořádán i v jiných

¹⁶⁵ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁶⁶ Tamtéž

měsících než v říjnu a listopadu. Děti byly přítomny slavnostní bohoslužbě v chrámu Panny Marie Frýdecké. Poté se odebraly do školy, kde byly shromážděny do jedné místnosti, vyslechly si projev řídícího učitele a nakonec zazpívaly rakouskou hymnu.

Vánoční besídky byly pořádány ke konci měsíce prosince. Na besídkách byli přítomni kromě dětí také učitelé a rodiče dětí. Příležitostně se hrály divadelní hry s biblickou tematikou narození Ježíše Krista aj. Děti zpívaly koledy a recitovaly básně. Dámský klub při MOL ve Frýdku dětem připravil bohaté pohoštění a podaroval je novým oblečením a obuví. Náklady za pohoštění a dary hradil Dámský klub.

Na konci každého roku byly pořádány tzv. radovánky, které byly pořádány zpravidla v červenci. Konaly se tradičně v areálu „Staré Střelnice“.¹⁶⁷ Radovánky opět financoval a organizoval Dámský klub. Škola, aby se radovánky mohly uskutečnit, posílala na magistrát žádost o povolení vstupu na pozemek a pořádání školní akce. Tato tradice školy nebyla zpočátku pochopena magistrátem z politických důvodů a všeobecné nechuti k české škole. Úředníci magistrátu argumentovali tím, že si němečtí občané o nedělích a svátečních odpoledních nepřejí být rušeni dětmi, a už vůbec by neradi poslouchali českou řeč.

Radovánky se tak organizovaly ve všední dny. Často byly radovánky provázeny společnými zpěvy, děti opět recitovaly. Někdy žáci sehráli divadelní představení. Na slavnosti nesmělo chybět občerstvení. Děti byly pohoštěny pečivem, uzenkami, kávou, limonádou, koláči a jinými lahůdkami. V roce 1907 se mimořádně radovánky uskutečnily v únoru a konaly se na jiném místě. Akce byla uskutečněna v sále hotelu „Silesia“, kde byly děti opět poděleny čajem, sodovkou, pečivem a dokonce pomeranči. Hudbu pro tanec a zábavu zajišťovali frýdečtí ochotníci. Únorových radovánek se zúčastnili také rodiče dětí.¹⁶⁸

Kromě radovánek byly na konci školního roku pořádány také výlety. Děti z prvních a druhých tříd chodívaly za město, do lesů, kde si hrávaly. Často se jim dostalo malého pohoštění. Organizovaly se také celodenní výlety žáků do okolí. Třetí a pátá třída se jeden rok vydala vlakem do Frýdlantu, odkud pak vystoupila na horskou chatu Skalka na Ondřejníku.¹⁶⁹ Učitel František Pražák jeden rok zorganizoval výlet na Hukvaldy. Na místo byly děti přepraveny čtyřmi žebřinovými vozy.¹⁷⁰

Zvláštní událostí byl výlet do Prahy, který byl v historii školy uskutečněn jenom dvakrát, zejména proto, že taková akce byla pro školu velkou finanční zátěží. Jednou byl

¹⁶⁷ Restaurace na okraji města, blízko městskému lesu.

¹⁶⁸ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁶⁹ Ondřejník je součástí pohoří Moravskoslezské Beskydy.

¹⁷⁰ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

zájezd organizován výhradně školou. Zájezdu se zúčastnilo 15 dětí, které byly vybrány za zásluhy a celoroční dobrý prospěch a chování. Podruhé zájezd do Prahy zorganizovala učitelka Růžena Endersová v rámci pořádané slezské výpravy do Prahy. Výletu se zúčastnili tři chlapci a čtyři dívky matiční školy. Tento zájezd byl financován spolkem Slezské Vesny a pomocí příspěvku Moravskoslezské Besedy v Praze.¹⁷¹

Mimo vycházky ve vyučovacích hodinách navštívili žáci také kina ve Frýdku a Místku. Výlety byly opět z většiny hrazeny pokladnou Dámského klubu, občas přispěli minimálním peněžním příspěvkem žáci nebo byl použit výtěžek z divadelních her, které byly sehrány samotnými žáky matiční školy.

Divadelní představení se vázala vždy k nějaké slavnosti nebo za účelem sbírky pro potřeby školy. O Vánocích se hrály tématické hry jako Pout' k jesličkám, báchorka od K. Hraše Krakonoš. V roce 1907 sehráli žáci hru Ludmily Tesařové Ježíškovo narození a Sůl nad zlato.¹⁷²

Na jaře hrály děti hry Františka Pravdy Slepá babička nebo Král liliputánský. V rámci radováněk bylo nacvičeno představení Zahradnice, Přástevnice a původní hra školy – Z našeho života. Za účelem sbírky určené na slezskou výpravu do Prahy secvičil slezský spolek Vesna společně s dětmi hru Zlatý pás.¹⁷³

Představení bylo uspořádáno v sále Staré Střelnice. Pro úspěch byla představení opakována ve Frýdku a Starém městě. Takto přispěly děti svým dílem do pokladny školy.

Výtěžky z těchto akcí byly často věnovány Dámskému klubu, který se o děti pečlivě staral a obětoval pro ně mnoho času a financí.

Při čtení školní kroniky jsem se až musela podívat, jaké nároky byly na děti kladeny. Při pročitání textů jednotlivých divadelních her, které jsou rovněž uvedeny v kronice školy nebo v jejím inventáři, jsem usoudila, že mysl žáků byla zaměstnávána poněkud více. Děti často recitovaly, zpívaly, nazpaměť se učily latinské modlitební texty, byly s nimi nacvičovány tance. Největší odměnou jim byl výlet do okolí, kde si mohly společně hrát, shlédnout kulturní program a nakonec si také pochutnat na nějakém pečivu, kávě aj. Děti matiční školy nevyrostaly v přepychu, avšak obyčejná dětská radost jim zajisté nechyběla. Měly málo, ale mála si vážily a uměly se z něj radovat.

¹⁷¹ SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78

¹⁷² Tamtéž

¹⁷³ Tamtéž

Závěr

Studiem pramenů jsem zjistila, že neexistuje ucelený dokument, který by shromažďoval ucelené informace o vzniku a vývoji Obecné školy ÚMŠ.

O založení školy se zasadila zejména frýdecká inteligence, především členové odboru Matice osvěty lidové ve Frýdku. Největší překážkou k založení české školy byla frýdecká radnice, která byla z velké části německá. Dalším odpůrcem vzniku české školy byla Okresní školní rada.

Škola by nemohla fungovat bez finanční pomoci ÚMŠ v Praze a jednotlivých odborů MOL.

Matiční škola jako první začala vyučovat předměty ve všech třídách školy v českém jazyce.

Materiály matiční školy zajímavě popisují každodenní život žáků ve škole i mimo ni. Sledovala jsem, jak se děti oblékaly, jak se stravovaly a jaké činnosti vyvíjely. Mapovala jsem období, které pro mnohé z dětí bylo důležitým mezníkem, mezi dětstvím a dospělostí.

Seznam pramenů a literatury

Použitá literatura

- DROBIŠ, D., *Přehled správního vývoje okresu Frýdek-Místek*, Soka Frýdek-Místek, 1976, 74 s.
- FÍMANOVÁ, J., et al. *Vlastivěda okresu Frýdek-Místek*, 1. vyd., Vratimov, 1978, 69 s.
- FOLDYNA, J., *O vzniku textilní výroby ve Frýdku-Místku*, 1986, 230 s.
- GELNER, A., *Národy a nacionalismus*, Praha, 1993
- GROBELNÝ, A., *Češi a Poláci ve Slezsku v letech 1848-1867*, Ostrava, 1958, 205 s.
- TENTÝŽ, *Slezsko v období prvních národních táborů v letech 1868-1871*, Ostrava, 1962, 97 s.
- HOSÁK, L., *Historický místopis země moravskoslezské, Těšínský kraj*, 1960
- HROZEK, A., *20 let české soukromé školy ÚMŠ ve Frýdku*, 1. vyd., Frýdek-Místek, 1925, 89 s.
- TENTÝŽ, *Z červánků naší svobody*, 1. vyd., Frýdek-Místek, 1928, 149 s.
- TENTÝŽ, et al. *700 let Frýdku-Místku*, 1. vyd., Frýdek-Místek, 1965, 231 s.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D., *Dějiny Pedagogiky*, 1. Praha: Grada, 2008, 103 s.
- KOPÁČ, J., RIEDL, M., *Materiály ke studiu dějin pedagogiky*, Praha, SPN, 1967
- MAINUŠ, F., *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*, Praha, 1960
- POLÁŠEK, J., *Historie frýdeckého hradu*, 1. vyd., Frýdek-Místek, 1996, 66 s.
- PRASEK, V., *Frýdek a Místek, Věstník Matice Opavské 4*, 1894
- PROCHÁZKA, J., *Obrozenecké hnutí na Moravě a založení Občanské besedy v Místku*, Těšínsko č. 1, 1973
- RUMIAN, V., *Sto let národního domu*, 1. vyd., Frýdek-Místek, 1996, 56 s.
- SOBOTÍK B., GROBELNÝ, A., *Urbář panství frýdecko-místeckého z roku 1580*, příloha Slezského sborníku 51, 1953
- ŠIMEČEK, B., *O národním ruchu na Těšínsku v době 1880-1900*, VMO 39, 1934, 74 s.
- VOCHALA, J., *První české knihovny a čtenáři na Těšínsku*, Těšínsko č. 13-14, 1964
- TENTÝŽ, *Lidová špaličková literatura na Těšínsku*, Těšínsko, č. 13-14, 1964
- URBANEC, F., *Nápěv frýdecko-místeckého okresu*, Těšínsko č. 9, 1954
- ŽÁČEK, R., *Pobeskydí v letech 1618-1848*, Frýdek-Místek, 1993

Archivní fondy:

- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78
- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Hlavní katalog OŠ ÚMŠ, inv.č. 76
- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Jednací protokol OŠ ÚMŠ, inv.č. 75
- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Třídní výkazy OŠ ÚMŠ, inv.č. 74
- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Korespondence OŠ ÚMŠ, inv.č. 73
- SOka Frýdek-Místek, Fond Obecné školy ÚMŠ, Kronika OŠ ÚMŠ, inv.č. 78
- SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní výbor, inspekční zpráva, inv. č. 12
- SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní výbor, inv. 13
- SOka Frýdek-Místek, fond Okresní školní rady Frýdku-Místku, Učitelská kronika č. 386
- SOka Frýdek-Místek, Dominik, Drobiš: Přehled historie školství na Frýdecko-Místecku, rukopis, č. 643
- SOka Frýdek-Místek, Sčítání lidu, sborník č. 56, inv.č. 105
- Muzeum Beskyd, Kalendář slezský, Slezské školství, 1901, Opavský týdeník, 1871, č.13
- Muzeum Beskyd, Opavský týdeník

Přílohy

Obr. č. 1 Budova školy OŠ ÚMŠ

Obr. č. 2 Bruzovická ulice

Národnostní vývoj města Frýdku Místku v letech 1881—1930 podle úředních dat sčítání lidu

Město, místní část	31. 12. 1880				31. 12. 1890				31. 12. 1900				31. 12. 1910				15. 2. 1921					1. 12. 1930						
	Z rak. stát. přísluš.				Z rak. stát. přísluš.				Z rak. stát. přísluš.				Z rak. stát. přísluš.				Z českoslov. stát. příslušníků					Z českoslov. stát. příslušníků						
	bylo „obcovací“ řečí				bylo „obcovací“ řečí				bylo „obcovací“ řečí				bylo „obcovací“ řečí				bylo národností					bylo národností						
	česko-slov.	němec.	poláké	jiné	česko-slov.	němec.	poláké	jiné	česko-slov.	němec.	poláké	jiné	česko-slov.	němec.	poláké	jiné	česko-slov.	němec.	poláké	židovské	jiné	česko-slov.	němec.	poláké	židovské	jiné	česko-slov.	
Frýdek	4.665	1.053	108	86	4.341	2.639	292	102	4.981	3.362	543	151	4.033	5.123	574	149	7.232	1.992	101	203	4	539	8.975	2.284	153	123	6	348
Panské Nové Dvory	225	—	1	—	211	—	—	—	237	—	—	11	254	6	35	—	216	—	—	—	—	21	305	—	—	—	—	12
Frýdek	4.890	1.053	109	86	4.552	2.639	292	102	5.218	3.362	543	162	4.287	5.129	609	151	7.448	1.992	101	203	4	560	9.280	2.284	153	123	6	360
Místek	2.798	922	20	29	2.992	1.116	38	41	3.307	1.430	81	34	3.576	1.923	67	38	4.606	526	19	64	6	199	5.531	790	((206)	183
Bahno	538	10	5	1	695	32	1	7	825	105	18	4	750	450	9	6	1.030	29	1	—	—	32	1.287	34	((—	12
Koloredov	1.064	255	12	14	1.078	288	30	32	930	735	33	18	1.085	749	28	28	1.602	192	2	70	—	110	1.584	213	((37)	70
Místek	4.400	1.187	37	44	4.765	1.436	69	80	5.062	2.270	132	56	5.411	3.122	94	72	7.238	747	22	134	6	341	8.402	1.037	96	109	38	265
Frýdek Místek	9.290	2.240	146	130	9.317	4.075	361	182	10.280	5.632	675	218	9.698	8.251	703	223	14.686	2.739	123	337	10	901	17.682	3.321	249	232	44	625

Poznámka: Podle sčítání lidu, které provedla městská rada v Místku dne 1. března 1919 měl Místek 8.375 obyvatel, z toho bylo (t s cizinci) 6.917 Čechoslováků (82,59 %), 1.140 Němců (13,61 %), 67 Poláků (0,80 %), 233 židovské národnosti (2,78 %) a 18 jiných (0,22 %). Ve Frýdku správní komise sčítání lidu v té době neprovedla.

Tabulka národnostního vývoje